

ortadoğu analiz

uluslararası
siyaset
dergisi

Ocak 2024 • Cilt: 15 • Sayı: 133 • Fiyatı: ₺ 40

2023 YILINDA AFRIKA: EKONOMİK,
SİYASİ VE GÜVENLİKLE İLGİLİ GELİŞMELER

DR. KAAN DEVECİOĞLU

GOP28 VE BAE: ELEŞTİRİLER,
EŞİTSİZLİKLER VE BAŞARILAR

GÖKHAN ERELİ

İDEALİZMDEN GERÇEKLİĞE BİRLEŞMİŞ
MİLLETLERİN GAZZE SINAVI

DR. TAMER KASIKCI

GAZZE SAVAŞINDA İSRAİL'İN
DÜRZİ ASKERLERİ

DR. TÜBA YILDIZ

ORTADOĞU VE AFRIKA'NIN 2024 ROTASI:

FIRSATLAR VE ZORLUKLAR

ISSN 1306-7543



9 771308 754001

www.orsam.org.tr

ORSAM RÖPORTAJ
HATEM KARİM EL-FALAHİ

ABDENNOUR TOUMI

2024'TE ULUSLARARASI SİYASET VE
KÜRESEL GÜVENLİK TEHDİTLERİ

DOÇ. DR. İSMAİL NUMAN TELCİ

İRAN'IN BABÜLMENDEP
STRATEJİSİ VE HUSİ SALDIRILARI

DR. İSMAİL SARI

ORSAM Yayınları

ORSAM, süreli yayınları kapsamında Ortadoğu Analiz ve Ortadoğu Etütleri dergilerini yayınlamaktadır. Aylık periyotla Türkçe olarak yayınlanan Ortadoğu Analiz, Ortadoğu'daki güncel gelişmelere dair uzman görüşlerine yer vermektedir. Ortadoğu Etütleri, ORSAM'ın üç ayda bir yayınlanan uluslararası ilişkiler dergisidir. Türkçe, İngilizce ve Arapça yayınlanan, hakemli ve akademik bir dergi olan Ortadoğu Etütleri, konularının uzmanı akademisyenlerin katkılarıyla oluşturulmaktadır. Alanında saygın, yerli ve yabancı akademisyenlerin makalelerinin yayımlandığı, Ortadoğu Etütleri dergisi dünyanın başlıca sosyal bilimler indekslerinden Applied Sciences Index and Abstracts (ASSIA), EBSCO Host, Index Islamicus, International Bibliography of Social Sciences (IBBS), Worldwide Political Science Abstracts (WPSA) tarafından taranmaktadır.

Ortadoğu Çalışmaları alanında bilimsel, nitelikli ve objektif araştırmaların kalıcı eserler olarak Türkçe literatüre kazandırılması hedefiyle ORSAM, Ortadoğu Yayınlarını hayata geçirmiştir. Yayınevimiz, Ortadoğu'ya dair tarih, siyaset, toplum ve ekonomi başta olmak üzere bilimsel çalışmaları okuyucularla buluşturmayı amaçlamaktadır.



Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No:3 Çankaya/Ankara

+90 (850) 888 15 20 www.orsam.org.tr orsamorgtr

Ortadoğu Araştırmaları Derneği Adına
Yayın Sahibi

Prof. Dr. Ahmet Uysal

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Doç. Dr. Mustafa Yetim

Editörler

Doç. Dr. İsmail Numan Telci
Doç. Dr. Mustafa Yetim

Editör Asistanı

Nurbanu Kesgin

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Birol Akgün
Prof. Dr. Mehmet Şahin
Prof. Dr. Meliha Altunışık
Prof. Dr. Tayyar Arı
Prof. Dr. Cengiz Tomar
Prof. Dr. Muhtinin Ataman
Prof. Dr. Mahir Nakip
Prof. Dr. Muhsin Kar
Prof. Dr. Kemal İnat
Prof. Dr. Zekeriya Kurşun
Prof. Dr. Mesut Özcan

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Ahmet Uysal
Doç. Dr. Göktuğ Sönmez
Doç. Dr. Mustafa Yetim
Doç. Dr. Recep Yorulmaz

Redaksiyon

Ekin Köklü

Grafik - Tasarım

Mustafa Cingöz

Yönetim Merkezi

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM)
Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No: 3
Çankaya / Ankara
Tel: +90 850 888 15 20

Baskı: KD Karton Dijital Matbaacılık Ltd. Şti.
Zübeyde Hanım Mah. Koyunlu Han 95/36 Ankara
Telefon : +90 312 341 52 39
Sertifika No: 44423

Fotoğraflar : Anadolu Ajansı (AA), Shutterstock

Cilt 15, Sayı 133, Ocak 2024
Yerel Süreli Yayın
Basım Tarihi: 31 Aralık 2023

ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ yayımıdır.

Bu dergide yer alan yazılardaki değerlendirmeler, aksi belirtilmedikçe ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

© 2024 ORSAM

Dergideki tüm yazıların telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz.

Middle East
Studies
Association



ORSAM, the Middle
East Studies Association
(MESA) üyesidir.

EBSCO
HOST

tarafından taranmaktadır.

Değerli okuyucular,

ORSAM Ailesi olarak, 22 ve 23 Aralık tarihinde Irak'ın kuzeyinde şehit olan 12 askerimize Allah'tan rahmet, ailelerine ve sevenlerine başsağlığı, yaralı askerlerimize ise acil şifalar diliyoruz.

Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki temel meseleleri ve güncel gelişmeleri ayda bir kapsamlı analizlerle ilginize sunduğumuz Ortadoğu Analiz'in 133. sayısı ile karşınızda olmaktan memnuniyet duymaktayız. Söz konusu sayımızda 2024 yılında bölgeyi bekleyen gelişmelere yönelik genel değerlendirmeleri dikkatinize sunmaktayız. Bu kapsamda öncelikle uluslararası siyaset ve güvenlik tehditleri bağlamında 2024 yılına ilişkin olası küresel ve bölgesel kriz alanları irdelenmiştir. Ayrıca 2023 yılında Afrika'da ekonomik, siyasi ve güvenlik gelişmeleri mercek altına alınmış, Afrika'daki ülke yönetimlerinin 2023 yılı planları yaşanan başarılı/başarısız darbeler ışığında irdelenmiştir. 2024'ün ve gelecek yılların önemli alanlarından birisi de iklim krizi ve bu krizin Ortadoğu ve Kuzey Afrika'ya etkileri ele alınmıştır. Öte yandan 30 Kasım - 12 Aralık tarihleri arasında düzenlenen Dünya İklim Zirvesi (COP28) ve ev sahibi Birleşik Arap Emirlikleri konuya ilişkin olarak irdelenmiştir.

Kapak konusunun yanı sıra bu sayımızda İsrail'in 7 Ekim saldırıları ışığında Fas'ın eleştirilen denge politikası ve bu bağlamda Fas-İsrail ilişkileriyle Gazze savaşında İsrail'in Dürzi askerleri kaleme alınmıştır. İsrail'in Dürzi askerleri ve Lübnan'a

yansımaları ilginç detayları barındıran ve Gazze işgalinin fazla dikkat çekilmeyen meseleleri arasında yer almaktadır. Öte yandan, Gazze'de yaşanan insani dram karşısında Birleşmiş Milletlerin etkisizliği, İran'ın Babu'l Mendeb stratejisi ve 7 Ekim'den bu yana yaşanan husi saldırıları irdelenen ve dikkatinize sunulan çalışmalar arasındadır. Bu kapsamda bir ideal olarak oluşturulan BM'nin son kertede realpolitik kaygılar neticesinde Gazze işgalinde görüldüğü üzere nasıl etkisiz organa dönüştüğü analiz edilmiştir. Son olarak 2015 Cezayir Anlaşması ışığında Afrika'da barış anlaşmaları da analiz edilmiştir.

Gelenek olduğu üzere bu sayımızda da aralık ayı içerisindeki önemli olaylara ilişkin kronoloji, kapak konusuna ilişkili önemli bir figürün incelenmesi ve bölgedeki meselelere ilişkin önde gelen uzmanlarla yapılan mülakat bulunmaktadır. Röportaj kısmında el-Cezire bünyesinde yer alan Askeri Analist Albay Hatem Karim el-Falahi'nin 7 Ekim gününden beri devam eden Hamas-İsrail çatışmalarına yönelik analizlerinden ve bölgedeki diğer meselelere ilişkin görüşlerinden faydalanabilirsiniz. Biyografi/Tema kısmında ise son 50 yılda, uluslararası düzeyde İsrail'e yakınlığıyla bilinen ve geçtiğimiz kasım ayında hayatını kaybeden eski Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'in hayatı, kariyeri ve bu süreçteki ilgi çekici detaylara ilişkin önemli bilgileri okuyabilirsiniz. İsrail-Arap ülkeleri arasındaki ilişkilerde de önemli rolü bulunan Kissinger'a ilişkin bu çalışma ayrıca önemlidir.

Keyifli okumalar dileğiyle...

İÇİNDE KİLER

Ocak 2024 Cilt: 15 Sayı: 133

04 Gündem: Türkiye ve Ortadoğu

KAPAK DOSYASI

08 2024'te Uluslararası Siyaset ve Küresel Güvenlik Tehditleri / Doç. Dr. İsmail Numan Telci

16 2023 Yılında Afrika: Ekonomik, Siyasi ve Güvenlikle İlgili Gelişmeler / Dr. Kaan Devicioğlu

20 COP28 ve BAE: Eleştiriler, Eşitsizlikler ve Başarılar / Gökhan Ereli

24 İdealizmden Gerçekliğe: Birleşmiş Milletlerin Gazze Sınarı / Dr. Tamer Kaşıkçı

28 İran'ın Babülmendep Stratejisi ve Husi Saldırıları / Dr. İsmail Sarı

32 İsrail'in 7 Ekim Saldırıları Gölgesinde Fas-İsrail İlişkileri / Dr. Hüsna Taş Yetim

36 Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da Yeni Yüksek Politika Gündemi: İklim Krizi / Merve Zorlu

BÖLGESEL GELİŞMELER

44 Afrika'da Barış Anlaşmaları: 2015 Cezayir Anlaşması Örneği / Fuat Emir Şefkatli

KAPAK DOSYASI

HESAPLARDAN
PLANLARA:
2024'TE AFRIKA

Doç. Dr. Volkan İpek

12

GAZZE SAVAŞINDA
İSRAİL'İN DÜRZİ ASKERLERİ

Dr. Tuba Yıldız

40



RÖPORTAJ

48

Abdenmour Toumi

Hatem Karim el-Falahi:

GAZZE SAVAŞININ
MASKELERİ
DÜŞÜRDÜĞÜNE ŞÜPHE
YOKTUR



BİYOĞRAFI

HENRY KISSINGER:
ABD'NİN EN TARTIŞMALI
DİPLOMATI

Recep Tayyip Teke

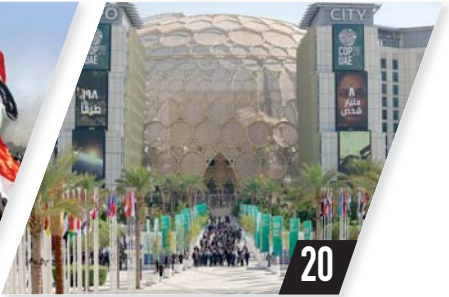
54



08



16



20



24



28



32



36



44

ISSN 1308-7541



9 771308 754001

... ORTADOĞU GÜNDEMİ ...

1 Aralık 2023



- İsrail Ordusu, abluka altındaki Gazze Şeridi'nde 6 İsrailli esirin daha Uluslararası Kızılhaç Örgütüne teslim edildiğini açıkladı. Hamas'ın Gazze Şeridi'nden bıraktığı İsrailli esir sayısı 8 oldu.



- Gazze'deki hükümet, İsrail'in Gazze Şeridi'ndeki evlerin % 60'ından fazlasını yıktığını duyurdu.
- Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), dünyadaki iklim değişikliği çözümleri için 30 milyar dolarlık bir fon oluşturulduğunu açıkladı.
- İsrail ve Hamas, ateşkesin uzatılması için verilen süre dolmasına rağmen yeni bir anlaşma açıklamadı. İsrail Ordusu, Gazze'de Hamas'a karşı savaşın yeniden başladığını açıkladı.
- ABD Temsilciler Meclisi, "Hamas'ın İsrail'e saldırılarında rol oynadığı" gerekçesiyle, daha önce serbest bıraktığı İran'a ait 6 milyar dolara erişimi engelleyecek yasa tasarısını kabul etti.

2 Aralık 2023

- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK), Somali'ye yönelik 1992'den bu yana uyguladığı silah ambargosunu 31 yıl sonra kaldırma kararı aldı.
- İsrail basını, Başbakan Binyamin Netanyahu hükümetinin "Gazze'deki Filistin nüfusunun azaltılması ve bunun için deniz yolunun açılması" yönünde bir plan üzerinde çalıştığını yazdı.

3 Aralık 2023



- İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu, aralarında soğuk rüzgarlar estiği söylenen Savunma Bakanı Yoav Gallant'a ortak basın toplantısı yapmayı önerdiğini ancak Gallant'ın bunu reddettiğini belirtti.
- ABD'li araştırma şirketi Gallup'un anketine göre, ABD'lilerin % 50'si İsrail'in Gazze'ye saldırılarını desteklerken % 45'i karşı çıkıyor.
- ABD Savunma Bakanlığı, Kızıldeniz'de bir Amerikan savaş gemisi ve çok sayıda ticari geminin saldırıya uğradığını duyurdu.

5 Aralık 2023



- Katar Emiri Şeyh Temim bin Hamad el-Sani, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile başkanlık ettiği Türkiye-Katar Yüksek Stratejik Komite 9. Toplantısının "iki ülke arasındaki stratejik ilişkileri değerlendirme ve ikili ilişkileri daha fazla ortaklıkla geliştirme fırsatı" olduğunu ifade etti.
- ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı Jake Sullivan, İran'ın Kızıldeniz'de ticari gemilere yönelik saldırıların "nihai sorumlusu" olduğunu söyledi.

6 Aralık 2023

- İsrail Dışişleri Bakanı Eli Cohen, BM Filistin İnsani İşler Koordinatörü Lynn Hastings'in vizesini iptal ettiğini açıkladı.
- İsrail'e ait savaş uçaklarının, Gazze'nin kuzeyinde Cibaliye Mülteci Kampı'na düzenlediği saldırıda çok sayıda kişi öldü ve yaralandı.
- Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, BAE Devlet Başkanı Şeyh Muhammed bin Zayid el-Nahyan ile görüşmek üzere ülkenin başkenti Abu Dabi'ye ulaştı.

8 Aralık 2023

- İrlanda'nın başkenti Dublin ile Filistin'in Ramallah kenti "dostluk anlaşması" kapsamında kardeş şehir oldu.
- Irak'ın başkenti Bağdat'taki "Yeşil Bölge"de bulunan ABD Büyükelçiliği, sabah saatlerinde roketlerle hedef alındı.
- Rusya Güvenlik Konseyi Başkan Yardımcısı Dmitriy Medvedev, ülkesiyle NATO arasında 3. Dünya Savaşı'na dönüşebilecek doğrudan çatışma tehdidinin olduğunu belirtti.

10 Aralık 2023



- BM Genel Sekreteri Guterres: "Gazze'de ateşkes kararının uygulanamaması, BMGK'nın otoritesini ve güvenirliliğini zayıflattı".
- ABD yönetimi, İsrail'e, içinde tank mermisinin bulunduğu yaklaşık 106,5 milyon dolarlık askerî malzemenin satışına onay verdi.

14 Aralık 2023

- Katar, 7 Ekim'den bu yana İsrail'in yoğun saldırıları altındaki Gazze Şeridi sakinlerine, 50 milyon dolar insani yardım sağlamayı taahhüt etti.
- Avrupa Birliği (AB) Gürcistan'a adaylık statüsü verirken, Ukrayna ve Moldova'yla da katılım müzakerelerini başlatma kararı aldı.
- İsrail yönetimi, İsrail bağlantılı gemilerin Kızıldeniz'de Husiler tarafından hedef alınması üzerine limanlarına talimat vererek çalışma programlarını internetten gizlemelerini istedi.

9 Aralık 2023



- ABD, BMGK'da, Gazze'de acilen insani ateşkes talep edilen karar tasarısını veto etti.
- ABD hükümetinin, İslam İşbirliği Teşkilatı ve Arap Birliği Temas Grubu'nun üyesi Filistin Dışişleri Bakanı Riyad el-Maliki'nin Washington temasları sırasında açıklama yapmasına izin vermediği açıklandı.
- İsrail Ordusu, Gazze Şeridi'nde Hamas tarafından tutulan rehinelere kurtarmak için operasyon düzenlendiğini açıkladı. Operasyon sırasında hiçbir rehinenin kurtarılmadığı ve 2 İsrail askerinin ağır yaralandığı belirtildi.

13 Aralık 2023

- ABD'nin veto yetkisini kullanarak BMGK'yı işlevsiz hâle getirmesi üzerine, Gazze'de acil ateşkes talebiyle Genel Kurulda oylanan tasarı, 193 ülkeden 153'ünün desteğini alırken yalnızca İsrail, ABD, Avusturya ve Çekya başta olmak üzere 10 ülke tarafından reddedildi.
- Arnavutluk Başbakanı Edi Rama, Bayraktar TB2 SİHA'ların çok yakın bir zamanda Arnavutluk Silahlı Kuvvetlerine dâhil edileceğini açıkladı.
- Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Atina ziyaretinin ardından, Yunanistan'ın başkentinde bu kez Türk-Yunan Medya ve Akademi Forumu yapıldı. Türk medya temsilcileri ve akademisyenler, Yunan meslektaşlarıyla bir araya geldi. İkili ilişkilerde pozitif gündemin rolüne vurgu yapıldı.

15 Aralık 2023



- Türk savunma sanayisindeki atılımlar Çin'in yakın takibinde. Çin'deki Ordu Gazetesi, Türk İHA ve İDA'larının koordineli tatbikatını haberleşti. Türk insansız hava ve deniz araçlarının ekim ayındaki müşterek test operasyonunun "dünyada bir ilk" olduğuna işaret edildi. Türkiye'nin savunma alanında yeni bir yol ortaya koyduğu yorumları yapıldı.
- İsrail Ordusuna ait uçaklar, Lübnan'ın güneyindeki sınır bölgelerinde yaşayan sivilleri "Hizbullah konusunda uyaran broşürler" attı.

16 Aralık 2023



- Kuveyt Emiri Şeyh Nevvaf el-Ahmed el-Cabir es-Sabah, sağlık sorunları nedeniyle hayatını kaybetti. Kuveyt Bakanlar Kurulu, Velihaht Prens Şeyh Meşal el-Ahmed el-Cabir es-Sabah'ın ülkenin yeni emiri olduğunu açıkladı.
- ABD Savunma Bakanı Lloyd Austin, USS Gerald R. Ford uçak gemisi ve USS Normandiya kruvazörünün, Gazze'ye yönelik saldırılarını sürdüren İsrail yakınlarındaki Akdeniz sularında birkaç hafta daha kalması talimatı verdi.

18 Aralık 2023

- Mısır'daki Ulusal Seçim Kurumu, mevcut Cumhurbaşkanı Abdulfettah es-Sisi'nin yeniden cumhurbaşkanı seçildiğini duyurdu.
- AB ülkeleri, Rusya'ya yönelik elmas ticareti yasağını da içeren 12 yaptırım paketini kabul etti.
- İran Petrol Bakanı Cevad Ovcı, akaryakıt istasyonlarında kullanılan internet sistemine İsrail'in siber saldırı düzenlediğini doğruladı.
- İsrail güçlerinin 7 Ekim'den bu yana işgal altındaki Batı Şeria ve Doğu Kudüs'te gözaltına aldığı Filistinlilerin sayısı 4 bin 575'e yükseldi.
- Macaristan Başbakanı Viktor Orban, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, gelecek yüzyıl için çok büyük bir proje ortaya koyduğunu belirterek, "Önümüzdeki yüzyıl sizin olacak. Buna inandık, anlaşmalar yaptık." dedi.

20 Aralık 2023



- Kuveyt'in eski emiri Şeyh Nevvaf el-Ahmed el-Cabir es-Sabah'ın ölümünün ardından ülkenin başına gelen Şeyh Meşal el-Ahmed el-Cabir es-Sabah yemin ederek resmen görevine başladı.
- Malezya Başbakanı Enver İbrahim, Filistinlilere yönelik "zulmünü" gerekçe göstererek İsrail bayraklı ve bu ülkeye ait tüm gemilerin limanlarına yanaşmasını yasaklandığını duyurdu.

17 Aralık 2023

- İsrail'in, Gazze ile Mısır arasındaki "Selahaddin Eksen" adıyla bilinen Akdeniz kıyısı ile Kerem Ebu Salim Sınır Kapısı arasındaki bölgede yer altından duvar örmeyi planladığı duyuruldu.
- Tunus Cumhurbaşkanı Kays Said, "Yasemin Devrimi"nin 13. yıl dönümü dolayısıyla 951 mahkûm için af kararı çıkardı.
- Almanya'nın Düsseldorf şehrinde 3. Avrupa Türk Medya Zirvesi, Avrupa'da görev yapan basın mensuplarını katılımıyla gerçekleşti.

19 Aralık 2023



- Irak'ta seçmenler, il yerel meclisi üyelerini belirlemek için sandık başına gitti. Irak genelinde 10, Kerkük'te ise 18 yıl aradan sonra yapılan seçimde 520 bin 436 kişi oy kullandı. Ön sonuçlara göre sandıktan birinci çıkan parti KYB oldu.
- Azerbaycan Ordusu, Türk yapımı Bayraktar TB2 SİHA'larla tatbikat gerçekleştirdi.

21 Aralık 2023

- İsrail Gazze'ye yönelik bombardımanı sürdürürken, ateşkes çabaları kapsamında Hamas lideri Hamas lideri İsmail Heniyye, görüşmeler için Mısır'a gitti. İsrail'in de Hamas ile yeni bir mutabakat önerisini Katar'a ilettiği belirtiliyor.
- ABD Dışişleri Bakanı Antony Blinken, Fransız, Alman ve İngiliz mevkidaşları ile yaptığı telefon görüşmesinde "bağımsız bir Filistin devleti" için taahhüdünü yineledi.
- İsrail güçlerinin 7 Ekim'den bu yana işgal altındaki Batı Şeria ve Doğu Kudüs'te gözaltına aldığı Filistinlilerin sayısı 4 bin 655'e yükseldi.

22 Aralık 2023

- Millî Savunma Bakanlığı (MSB), Irak'ın kuzeyinde bölücü terör örgütü tarafından yapılan saldırıda 6 askerin şehit olduğunu bildirdi.
- BMGK'da Gazze'de insani yardımlara ilişkin üzerinde müzakereler yürütülen ancak anlaşma sağlanamayan karar tasarısının oylanması, dördüncü kez ertelendi.
- ABD, oylaması üç gündür ertelenen Gazze tasarısını, yapılan değişikliklerle yeni şekliyle sunulması hâlinde BMGK'da destekleyeceğini bildirdi.

25 Aralık 2023



- İran Devrim Muhafızları Ordusunun Suriye'deki komutanlarından Razi Mus-evi'nin, İsrail'in, Şam yakınlarına düzenlediği saldırıda öldürüldüğü duyuruldu.
- Popüler çevrim içi sözlük Urban Dictionary, *Israeled* (İsrailenmek) kelimesini sözlüğe ekledi. Sözlükteki anlamı ise birinin başkasına ait olan bir şeyi kendisininmiş gibi iddia ederek ele geçirmesi olarak tanımlandı.

28 Aralık 2023



- MSB Basın ve Halkla İlişkiler Müşaviri Tuğamiral Zeki Aktürk, 12 askerin şehit olduğu saldırıların ardından 59 teröristin etkisiz hâle getirildiğini belirterek, "Böylece, 81'i son 1 haftada olmak üzere yıl içerisinde etkisiz hâle getirilen terörist sayısı 2 bin 201'e ulaşmıştır" dedi.



- Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Türk Havacılık ve Uzay Sanayii Anonim Şirketi (TUSAŞ) tarafından geliştirilen insansız savaş uçağı ANKA III'ün bugün ilk uçuşunu başarıyla gerçekleştirdiğini bildirdi.
- İran ile Rusya'nın ticari işlemlerde ABD doları yerine ulusal para birimleriyle ticaret konusunda vardığı anlaşmanın nihai sonuca ulaştığı bildirildi.

23 Aralık 2023



- MSB, Irak'ın kuzeyindeki Pençe-Kilit Harekâtı bölgesindeki bir üs bölgesine sızmaya çalışan teröristlerle çıkan çatışmada 6 askerin şehit olduğunu, 1 askerin yaralandığını bildirdi.
- The Washington Post Gazetesi, İsrail Başbakanı Bin-yamin Netanyahu'nun, ABD Başkanı Joe Biden'dan, 7 Ekim sonrasındaki saldırıları sırasında Gazze'deki halkın bir kısmını alması için Mısır'a baskı yapmasını istediğini iddia etti.

26 Aralık 2023

- İran Dışişleri Bakan Yardımcısı Ali Bakiri, Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi'nin ocak ayının ilk haftasında Türkiye'yi ziyaret edeceğini açıkladı.
- ABD yönetimi, İsveç'in NATO üyeliğine ilişkin tek-lifin Türkiye Büyük Millet Meclisi Dış İlişkiler Komisyonundan geçmesini mem-nuniyetle karşıladığını ve ABD Başkanı Joe Biden'ın Türkiye'ye F-16 satışına olan açık desteğinin sürdüğünü bildirdi.
- Hindistan, Umman Denizi'nde bir geminin drone saldırısına uğraması sonrası bölgeye güdümlü füze taşıyan 3 savaş gemisi ko-nuşlandırdı.

29 Aralık 2023

- İsrail'in, işgal altındaki Doğu Kudüs'te 1839 yasa dışı yeni konut inşası için ihale açtığı bildirildi.

İsrail Ordusu, Lübnan'ın güneyinden İsrail'e 50'den fazla roket fırlatıldığını belirtti.



2024'TE ULUSLARARASI SİYASET VE KÜRESEL GÜVENLİK TEHDİTLERİ

“

Hâlihazırda devam eden askerî çatışmaların ve krizlerin, aynı zamanda büyük güç rekabeti tarafından tetiklenmiş siyasi ve askerî gerginlikler, ekonomik faktörler, etnik ve mezhepsel meseleler ve sınır sorunları gibi teritoryal/jeopolitik krizlerin, 2024 yılında da sürmesinin kuvvetle muhtemel olduğu söylenebilir.

”

DOÇ. DR. İSMAİL NUMAN TELCİ

Başkan Vekili **ORSAM**

Büyük güçler arasında devam eden siyasi rekabet, yerel ve bölgesel çatışmalar, ekonomik kırılmalıklar ve doğal afetler gibi nedenlerle istikrarsızlaştırıcı bir gündem çerçevesinde seyreden dünya siyaseti, giderek daha fazla küresel güvenliği tehdit eden gelişmelere sahne oluyor. Yeni yılın ilk günlerinde ya-

şanan gelişmeler bu durumun 2024 yılında da benzer bir seyir izleyeceğini ortaya koymaktadır. Yerel, bölgesel ve uluslararası siyasi/askerî gerilimlerin ve çatışmaların her birinin sürecinin farklı dinamikleri haiz olması sebebiyle ortak bir yorum yapmanın zorlaştığı çatışmalar hakkında, çatışmaların sürmeye devam edeceği ve yeni çatışmaların eklenebileceği genel kanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradan hareketle hâlihazırda devam eden askerî ça-



tışmaların ve krizlerin, aynı zamanda büyük güç rekabeti tarafından tetiklenmiş siyasi ve askerî gerginlikler, ekonomik faktörler, etnik ve mezhepsel meseleler ve sınır sorunları gibi teritoryal/jeopolitik krizlerin, 2024 yılında da sürmesinin kuvvetle muhtemel olduğu söylenebilir.

“

Ortadoğu bölge siyasetine baktığımızda, temelde çatışmayla ön plana çıkan meselelerin Filistin-İsrail, Suriye, Sudan, Yemen ve Libya olarak ön plana çıkacağı görülebilir. İlgili çatışmaların tarihsel kategorizasyondan hareketle uzun dönemdir devam eden çatışmalar olmaları hasebiyle 2024 yılında da sona ermeleri düşük bir ihtimaldir.

”

YENİ YILDA KÜRESEL VE BÖLGESEL OLASI KRİZ ALANLARI

Uluslararası ilişkilerde çatışmasızlığın tesisi, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması en azından 1945 yılından bu yana uluslararası anlamda paylaşılan en büyük hedef olarak görülebilirken 2024 yılında hâlen uluslararası ilişkilerin en büyük sorunlarından birisinin bu güvenliğin tesis edilememiş olması ise uluslararası kolektif eylemin sınırları hakkında ipuçları vermektedir. Bu aşamada söz konusu çatışmaları farklı şekillerde kategorize etmek mümkündür. İlk elde çatışmalar tematik olarak ele alınabilir ve burada ekonomik krizler, iklim/çevre meseleleri sebebiyle ortaya çıkmış/çıkması muhtemel krizler, teknoloji/siber güvenlik meseleleri, aynı zamanda uluslararası sağlık (pandemi) krizleri gibi

meseleler öne çıkmaktadır. Tarihsel açıdan bakıldığında eski çatışmaların devamı konusu ve yeni çatışmaların ortaya çıkma ihtimalleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Jeopolitik anlamda bakıldığında ise belirli bir coğrafi alana özgü çatışmalar; yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası çatışmalar olarak ifade edilebilir. Örneğin, Afrika'da belirli ülkelerdeki merkezî hükümetler ve yerel gruplar arasındaki çatışmalar, yerel çatışmaları ifade ederken, toplumun ve siyasetin kritik kesimlerini temsil eden yapılanmalar arasındaki çatışmalar ise ulusal çatışmaları ve iç savaşları niteleyebilecektir. Aynı zamanda birden çok ulus devleti içeren ve Asya'da, Ortadoğu'da, Afrika'da, Balkanlar'da, Güneydoğu Asya'da örnekleri olabilecek çatışmalar da uluslararası çatışmalar olarak gün yüzüne çıkabilecektir.

“

Kuzey Afrika, Doğu Afrika ve Sahel bölgesine baktığımızda siyasi istikrarsızlık, egemenlik paylaşımı ve askerî cunta rejimlerinin sorunlar yarattığı ve 2024 yılında da bu çatışma ortamlarının devam edeceği öngörülebilir. Burkina Faso, Mali ve Nijer gibi ülkelerde gerçekleşen darbelerin, askerî çatışmayı engelleyici önlemler alınmış olmasına rağmen güç paylaşımı, toplumdaki huzursuzluk ve tarihten gelen meseleler hasebiyle yeni istikrarsızlıklar ve askerî çatışma ihtimallerini içinde barındırdığı belirtilebilir.

”

Ortadoğu bölge siyasetine baktığımızda, temelde çatışmayla ön plana çıkan meselelerin Filistin-İsrail, Suriye, Sudan, Yemen ve Libya olarak ön plana çıkacağı görülebilir. İlgili çatışmaların tarihsel kategorizasyondan hareketle uzun dönemdir devam eden çatışmalar olmaları hasebiyle 2024 yılında da sona ermeleri düşük bir ihtimaldir. Gerek askerî anlamda sahadaki gelişmelerin gerekse de bu çatışma ortamlarını uluslararası anlamda istikrara kavuşmasını sağlayacak yapıların, çabaların ve aktörlerin zayıflıkları, ilgili çatışmaların 2024 yılında da var olmaya devam edeceklerini göstermektedir. Yemen'deki Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) nüfuzunun giderek artması, İran destekli Husiler'in de İsrail-Filistin meselesi hasebiyle uluslararası gündeme dâhil olmasını beraberinde getirmekte ve Yemen'in 2024 yılında uluslararası bir sorun olarak



kalmaya devam edeceğini göstermektedir. Nitekim Yemen'deki durum sadece bu ülke ya da bulunduğu bölgeyle ilgili değil, dünya deniz ticaretinin kritik geçiş noktalarından birisi olan Babülmendep Boğazı'nın güvenliğini tehdit etmesi bakımından da küresel bir nitelik taşımaktadır. Benzer şekilde Libya'da da süregiden iç siyasi istikrarsızlık ve milis kuvvetlerinin egemenlik arayışları, ülkeyi 2024 yılında da yerel ve ulusal anlamlarda olumsuz etkileyebilecektir. Ayrıca yeni yılda siyasi sürecin genişletilmesine yönelik belirsizliklerin artması, krizi daha da derinleştirebileceği gibi askerî alternatifleri tetikleyebilir. Bu noktada Libya'daki istikrarsızlığın sona erdirilmesi hem Akdeniz hem de Afrika'da olumlu sonuçlar doğurabilecek bir gelişme olacaktır.

Sudan'da ise siyasi ve askerî bürokrasi içinde iki farklı kanadı temsil eden aktörler arasındaki güç mücadelesi giderek şiddetli çatışmalara dönüşmüştür. Sudan'ı diğer çatışma bölgelerinden ayıran, ülkenin son 40 yıldır belli aralıklarla farklı etnik, siyasi ve çıkar odaklı grupların çatışmalarının merkezi hâline gelmesidir. Dolayısıyla ülke, Afrika'nın darbeler, darbe girişimleri, iç savaş ve farklı devlet dışı silahlı aktörlerden kaynaklı isyan hareketleri bakımından istisnai geçmişe sahip ülke konumundadır. Devam eden iç savaşın durdurulmasına yönelik bölgesel ve uluslararası aktörlerin çözümden uzak diplomatik temasları, 2024 yılına yönelik barış ve istikrar beklentilerini düşük bırakmaktadır. Aynı zamanda Ortadoğu ülkelerinin bir dış politika bölgesi olarak değer-



lendirdikleri Kuzey Afrika, Doğu Afrika ve Sahel bölgesine baktığımızda siyasi istikrarsızlık, egemenlik paylaşımı ve askerî cunta rejimlerinin sorunlar yarattığı ve 2024 yılında da bu çatışma ortamlarının devam edeceği öngörülebilir. Burkina Faso, Mali ve Nijer gibi ülkelerde gerçekleşen darbelerin, askerî çatışmayı engelleyici önlemler alınmış olmasına rağmen güç paylaşımı, toplumdaki huzursuzluk ve tarihten gelen meseleler hasebiyle yeni istikrarsızlıkları ve askerî çatışma ihtimallerini içinde barındırdığı belirtilebilir. Nitekim Doğu Afrika'da ise Somali'de devam eden toprak ve egemenlik kaynaklı anlaşmazlıklar ve Etiyopya'daki siyasi meselelerin de 2024 yılında büyük riskler barındıracağı görülebilir.

“

Hâlihazırda neredeyse 2000'li yıllardan bu yana uluslararası gündemi meşgul eden bir güç mücadelesi olan ABD-Çin rekabeti, Tayvan, Güney Çin Denizi ve küresel dolarsızlaştırma hamleleri gibi gerek teritoryal/jeopolitik gerekse de ekonomik açıdan önemli bir mücadele kaynağı olmaya devam edecektir.

”

Ortadoğu ve Afrika kaynaklı yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası meselelerin yanında, büyük güç rekabeti ve tematik eğilimler kaynaklı çatışmaların da 2024 yılında süreceğini söylemek mümkündür. Bu çerçevedeki önemli büyük güç rekabetlerinden bir tanesi kendisini Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) merkezli Batı ülkeleri arasındaki mücadele olarak göstermektedir. Şubat 2022'den bu yana Rusya'nın Ukrayna'yı süregelen işgali, Rusya'nın askerî kaynaklarını kullanmasını, finanse etmesini ve ekonomik anlamda zor duruma düşmesini de beraberinde getirmiştir. Fakat bütün bu mesele bağlamında ön plana gelen durum ise ABD ve Avrupa ülkelerinin tekardan Rusya üzerinden transatlantik bağlarını geliştirip geliştiremeyecekleri sorusudur. ABD'de gerçekleştirilecek olan Kasım 2024 seçimlerinin ise gerek Rusya'yla güç mücadelesi gerekse de transatlantik ilişkiler açısından kilit rol oynayacağı ifade edilebilir.

Bir diğer güç mücadelesi ise ekonomik kökenli olmak üzere ABD ve Çin arasında cereyan edecektir. Hâlihazırda neredeyse 2000'li yıl-

lardan bu yana uluslararası gündemi meşgul eden bir güç mücadelesi olan ABD-Çin rekabeti, Tayvan, Güney Çin Denizi ve küresel dolarsızlaştırma hamleleri gibi gerek teritoryal/jeopolitik gerekse de ekonomik açıdan önemli bir mücadele kaynağı olmaya devam edecektir. Bu çerçevede, BRICS ve Şangay İşbirliği Örgütü gibi Batılı siyasi ve ekonomik düzene alternatif teşkil eden yapıların ve Çin'in Kuşak Yol Girişimi gibi mega projelerin olası başarısı ise ABD-Çin rekabetini etkileyen önemli meseleler arasında görülebilir. Bu çerçevede 2024 yılında, geleneksel jeopolitik yahut siyasi ayrımların yanında, yapay zekâ teknolojileri, savunma sanayi, iklim değişikliğiyle mücadele ve yenilenebilir enerji çalışmaları gibi birçok alandaki devletlerarası ve devlet dışı radikal, marjinal örgütleri de içerebilecek aktörler arasındaki rekabetin, önemli sonuçlar doğurması beklenebilir. Dolayısıyla 2024 yılında, uluslararası ilişkiler ve çatışma dinamiklerinin sadece geleneksel jeopolitik ve siyasi faktörlerle sınırlı kalmayacağını ve aynı zamanda farklı alanları da içereceği ifade edilebilir.

Buradan hareketle günümüz uluslararası ilişkilerinin karmaşık ve çok boyutlu doğasının 2024 yılında da hissedilmeye devam edeceği ve devletlerarası rekabet konusunda yeni cephe hatlarının oluşacağını ifade etmek gerekmektedir. Bununla birlikte 2024 yılında, bütün bu sorunları ve çatışma ihtimallerini bertaraf etmek amacıyla devletlerin ve devlet dışı aktörlerin stratejilerini ve etkileşimlerini yeniden şekillendirebilecekleri ifade edilebilir. ■

HESAPLARDAN PLANLARA: 2024'TE AFRİKA

DOÇ. DR. VOLKAN İPEK

Akademisyen YEDİTEPE ÜNİ.

“

2023 yılındaki siyasi hareketliliğin odağı kuşkusuz Batı Afrika oldu. Nijer'deki, Gabon'daki ve Sierra Leone'daki sivil yönetimler 2023 yılının ikinci yarısından itibaren ordular tarafından devrilmek istendi.

”



Eski yılın hesabıyla yeni yılın planı sadece insanlar temelinde şekillenmez. Herhangi bir ülkeyle, bölgeyle ya da kıtaya ilgilenenler bu hesaplama ile planlamayı ilgilendikleri ülkeye, bölgeye ya da kıtaya uygulayabilir. Uluslararası ilişkileri oluşturan temel aktörlerden devletlerin bir yıl içinde yaptıkları ve yapamadıklarıyla şekillendirdikleri gündemleri onların yeni yıldaki planlarını doğrudan etkileyebilir. Bu nedenle aslında, böyle bir hesaplama ve planlama ilgililenen o ülkeyle, bölgeyle ya da kıtaya ilgili sağlıklı yorum yapmak için oldukça sağlıklıdır. Söz konusu hesaplama ve planlama Afrika kıtasındaki ülkeler için de yapılabilir.

2023'TE AFRIKA GELİŞMELERİ

2023 yılının 54 Afrika ülkesi için de aynı şekilde geçtiğini söylemek olanaksızdır. Doğal olarak her Afrika ülkesi 2023 yılını farklı şekilde geçirdi ve 2022 yılının sonunda 2023 yılı için hazırladıkları sosyal, siyasi, ekonomik planlarını farklı derecelerde uygulayabildi. Ne var ki bu ülkelerden bazıları 2023 yılında diğerlerine göre çok daha hareketliydi. Ülkeler bu hareketlerin sonucunda yaşadıkları gelişmelerle planlarını uygulayacak fırsat ya buldular ya da bulamadılar. Siyaset başta olmak üzere ekonomide yaşanan bu hareketlilikler sonuçta tüm Afrika kıtasını etkiledi. 2023 yılındaki siyasi ha-

reketliliğin odağı kuşkusuz Batı Afrika oldu. Nijer'deki, Gabon'daki ve Sierra Leone'daki sivil yönetimler 2023 yılının ikinci yarısından itibaren ordular tarafından devrilmek istendi. Nijer'deki Mohamed Bazoum yönetimi 26 Temmuz 2023 tarihinde, Gabon'daki Bongo ailesinin yönetimi 30 Ağustos 2023 tarihinde devrildi. Sierra Leone'daki Julius Maada Bio yönetimi ise 30 Kasım 2023 tarihinde devrilmek istendi. Bunun yanında, Burkina Faso'da 28 Eylül 2023 tarihinde 30 Eylül 2022 tarihindeki darbeye yönetimi ele geçiren Ibrahim Traoré'ye karşı bir darbe girişimi yaşandı. Nijer'deki ve Gabon'daki sivil yönetimlerin 2023 yılı için yaptıkları planlar 2023 yılının ortasında son buldu, Burki-



na Faso'daki askerî yönetimin ve Sierra Leone'daki sivil yönetimin planları ise sekteye uğratıldı.

Ülkelerin yönetimlerinin 2023 yılıyla ilgili planları sadece başarılı darbeler ya da başarısız darbe girişimleri nedeniyle etkilenmedi. 2019 yılında Ömer el-Beşir hükümetini ve 2021 yılındaki Abdullah Hamduk hükümetlerini deviren Sudan Ulusal Silahlı Kuvvetler Komutanı Abdal Fettah el-Burhan ile Darfur'daki soykırımı işleyen Cancavidlerin başı olan ve daha sonradan dönüştürülen Hızlı Destek Kuvvetleri'nin başındaki Muhammed Hamdan Dagalo arasındaki kampaşma kısa zamanda bir iç savaşa dönüştü. Resmî olarak 15 Nisan 2023 tarihinde başlayan bu iç savaş 2023 yılın son günlerine geldiğimiz bugünlerde de devam etmektedir. El-Beşir hükümetini birlikte deviren eski dostlar şu anda birbirine düşman kesilmiş durumdadır. Siyasi nedenlerle bozulan ya da sekteye uğrayan planların yanında ekonomik gelişmelerle rahatça uygulanabilen planlar da vardı. Özellikle 2022 yılına göre büyük oranda büyüme gösteren on ülke, 2024 ve sonrası için yabancı yatırımı çekme, kredibilite, istihdam ve üretim konusundaki planlarını gerçekleştirebilmek için büyük adım attılar. Afrika Kalkınma Bankası verilerine göre, 2023 yılında %6,2 büyüme oranıyla Ruanda ve Fildişi Sahili, %5,5 büyüme oranıyla Benin, %5,4 büyüme oranıyla Togo, %5,2 büyüme oranıyla Tanzanya, %5,1 büyüme oranıyla Moritus, %5 büyüme oranıyla Kenya, %4,6 büyüme oranıyla Uganda, %4,1 büyüme oranıyla Senegal ve %4 büyüme oranıyla Madagaskar 2022 yılındaki büyüme oranlarını

geçen on ülke oldu. Bu ülkelerin büyüme oranlarındaki başarılarını devam ettirmeleri durumunda gelecek 5 yıl içinde şimdiki ekonomik planlarının tamamını gerçekleştirebilecekleri öngörülmektedir.

“

2011 yılından beri bölgede eylemler gerçekleştiren Batı Afrika el-Kaidesi, İslami Devlet ve Boko Haram ağırlıklı birçok terör grubu sivil ölümlere neden olmanın yanında ülkelerin siyasi yapılarını da değiştirdi. Nijer'deki, Mali'deki ve Burkina Faso'daki 2020 -2023 yılları arasında gerçekleşen darbelerin temel gerekçelerinden olan bu örgütlerle mücadelede sivil yönetimler ve onları deviren askerî yönetimlerin zorluk çektiği görülmektedir.

”

2024'TE MUHTEMEL SORUNLAR VE BAZI OLUMLU DURUMLAR

2023 yılının hesabını geride bırakan Afrika ülkelerinin 2024 planları da şimdiden hazır durumda.

Ancak bu planların ne derecede uygulanıp uygulanmayacağı bazı şartlardaki değişimlere bağlı görünmektedir. Fildişi Sahili'nin, Benin'in, Togo'nun, Nijerya'nın ve Orta Afrika Cumhuriyeti'nin kuzeyiyle Kuzey Afrika'nın güneyinde kalan Sahel bölgesindeki cihatçı terör oluşumları şu anda en önemli sorun olarak göze çarpmaktadır. 2011 yılından beri bölgede eylemler gerçekleştiren Batı Afrika el-Kaidesi, İslami Devlet ve Boko Haram ağırlıklı birçok terör grubu sivil ölümlere neden olmanın yanında ülkelerin siyasi yapılarını da değiştirdi. Nijer'deki, Mali'deki ve Burkina Faso'daki 2020 -2023 yılları arasında gerçekleşen darbelerin temel gerekçelerinden olan bu örgütlerle mücadelede sivil yönetimler ve onları deviren askerî yönetimlerin zorluk çektiği görülmektedir. Rus Wagner Grubu'nun bölgeye müdahale etmeye başlamasıyla yükselen Fransız karşıtlığından sonra Fransa'nın bölgedeki askerlerini çekmeye başlaması ve Nijer'de olduğu gibi diplomatik temsilciliğini kapatması gibi tepkilerin bu terör örgütlerini cesaretlendirdiği göz önüne alınmalı.



Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) bir dönem büyük bir hırsıyla hazırladığı Amerika Birleşik Devletleri Afrika Komutanlığındaki (AFRICOM) motivasyonsuzluk da terör örgütlerini güçlendirici nitelikte sayılmalıdır. Bölgedeki istikrarsızlıkla Fransa ve ABD gibi Afrika'ya güvenlik odaklı bakan Batılı ülkelerin bölgedeki etkinliklerini azaltmaları ya da arttırmamaları 2024 yılında Afrika'da terörle mücadele için ne yazık ki olumlu sinyaller vermemektedir. Bunun yanında Sudan'daki iç savaşla ilgili barış adına somut bir adım atılmaması da 2024 yılında bu çatışmanın bir süre daha devam edeceği izlenimi uyandırmaktadır. Rusya ve Ukrayna arasındaki savaşın Afrika'daki gıda üzerindeki tehdidi de büyüyecek gibi durmaktadır. Bu savaşın yarattığı tehdit şu anda zaten Somali, Güney Sudan ve Cibuti'deki derin açlığı büyütmüş durumda ve eğer dışarıdan herhangi bir destek gelmezse 2024 yılında bu açlığı daha da büyütecek gibi durmaktadır.

Tüm bunlara rağmen 2024 yılında Afrika'ya umutla bakmanın kapıları sonuna kadar kapanmış da değil. Uluslararası Para Fonunun (IMF) ve Afrika Kalkınma Bankasının Afrika'daki ekonomiyle ilgili olumlu tahminleri 2024 yılı için önemlidir. Bu iki kuruma göre 2024 yılında kıta içindeki ekonomik aktivitelerin 2023 yılındaki %3,2'lik orandan 2024 yılında %4'e çıkması öngörülmüyor ki bu da aynı zamanda yaklaşık seviyelerde bir ekonomik büyüme anlamına da gelmektedir. Aynı zamanda, belli Afrika ülkelerinin büyük bir ekonomik büyüme gösterecekleri de düşünülmektedir. 2024 yılında Nijer'in

%11,1, Senegal'in %8,8, Ruan- da'nın %7, Fildişi Sahili'nin %6,6, Etiyopya'nın %6,2, Tanzanya'nın %6,1, Uganda'nın %5,7, Gine'nin % 5,6, Kenya'nın % 5,3, Mozambik'in ise % 5 büyüme oranı yakalayacağı tahmin edilmektedir. Bu oranların ülkelere büyük ekonomik getirisi olacağından söz edilmektedir. Ek olarak, özellikle Arap Baharı'ndan sonra güçlenen demokratikleşme adımları, tüm askerî darbelerle rağmen, 2024 yılıyla ilgili cesaret vermektedir.



Afrika halklarının ve devletlerinin "Afrika'nın sorunlarına Afrikalı çözümler" iddiasını bırakıp sadece "sorunlara çözümler" iddiasını taşımaları gerekmektedir. Son olarak ise Afrika'yı "geleceğin kıtası" olarak görmenin Afrika'nın şimdiki zamanını boş vermeye ya da şimdiki zamanını görmezden gelmeye neden olduğunun bilinmesi gerekmektedir.



Cezayir'de, Burkina Faso'da, Etiyopya'da, Mali'de, Senegal'de ve Tunus'ta cumhurbaşkanlığı, Güney Sudan'da, Ruanda'da, Namibya'da, Mozambik'te, Gana'da, Komorlar'da ve Çad'da cumhurbaşkanlığı ve meclis, Yeşil Burun'da yerel, Botswana'da, Madagaskar'da ve Moritüs'ta ise meclis seçimleri 2024 yılında Afrika'daki demokratikleşme için büyük rol oynamaktadır. Ayrıca Mozambik'in kuzeyindeki Cabo Delgado bölgesindeki terör eylemlerinin kıta içindeki barış güçlerinin çabalarıyla kontrol

altına alınması sevindirmektedir. Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin Kuzey Kivu bölgesinde etkili olan yerel terör örgütlerinden 23 Mart Hareketi'nin (M23) hükümetle bozduğu ateşkesi yeniden kurma isteğinin olduğu iddiası ise ülkedeki çatışmaların 2024 yılında bitmesi adına önemli bir gelişme olarak anılmaktadır. Son olarak ise 2024 yılının Ocak ayında Fildişi Sahili'nin ev sahipliğinde gerçekleşecek olan Afrika Uluslar Kupası Afrika halklarını spor ekseninde bir araya getireceği için büyük bir heyecanla beklenmektedir.

2023 yılında darbelerle ve bir iç savaşla çatırdayan Afrika kıtası, 2024 yılına umutlu girmeyi arzulamaktadır. Bu bağlamda Sahel bölgesindeki terörün tamamen bitirilmesi gerekmektedir. Sudan'da ise iki tarafın artık görüşmeye başlaması ve ülkede yeni bir seçim düzenlenmesi beklenmektedir. Bunların yanında Afrika halklarının ve devletlerinin "Afrika'nın sorunlarına Afrikalı çözümler" iddiasını bırakıp sadece "sorunlara çözümler" iddiasını taşımaları gerekmektedir. Son olarak ise Afrika'yı "geleceğin kıtası" olarak görmenin Afrika'nın şimdiki zamanını boş vermeye ya da şimdiki zamanını görmezden gelmeye neden olduğunun bilinmesi gerekmektedir. 2024 yılında daha güvenli, demokratik ve refah içinde bir Afrika kıtası amaçlanıyorsa o zaman kıtadaki güncel sorunları yönetmek yerine o sorunları çözmek için her türlü destekli adımın atılması ve geleceğin kıtası denen Afrika'daki barışın, refahın ve istikrarın günümüzdeki sorunları çözerek elde edileceğini akıldan çıkarmamak gerekmektedir. Mutlu yıllar Afrika. ■

2023 YILINDA AFRİKA: EKONOMİK, SİYASİ VE GÜVENLİKLE İLGİLİ GELİŞMELER

DR. KAAN DEVECİOĞLU

Uzman ORSAM

“

Afrika'nın sahip olduğu kaynak zenginliği, kıtaya jeopolitik açıdan kayda değer anlamda önem kazandırmakta ancak bazı ülke ve bölgelerdeki kırılgan iç siyasi dinamikler, söz konusu potansiyelin sürdürülebilir ekonomik büyümeye entegre edilebilmesini engellemektedir. Bu anlamda Afrika'nın sahip olduğu petrol, doğal gaz, yenilenebilir enerji, mineraller, altın, elmas ve tarım alanında verimli topraklar, birçok ülkeyi kıtaya yatırım yapmaya çekmektedir.

”

2023 yılında Afrika'da ekonomik, siyasi ve güvenlikle ilgili gelişmeler mercek altına alındığında, ülkelerin iç sorunları ve küresel aktörlerin yaklaşımları bağlamında etkileşimler dikkat çekmektedir. Siyasi ve güvenlik sorunları açısından önceki yıllarda ve 2023'te yaşanan darbeler; Sahel, Çad Gölü Havzası, Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin doğusu, Somali ve Mozambik'te devam eden terör tehdidi; Sudan'da başarısız siyasi geçiş süreci ve iktidar merkezli iç çatışma öne çıkmaktadır. Diğer taraftan Güney Afrika'nın Eskom merkezli enerji krizinin yanı sıra kıta ülkelerinin söz konusu güvenlik sorunlarının da etkisiyle derinleşen ekonomik kırılganlıklarına rağmen, Afrika'nın genel anlamda küresel



tedarik zincirlerindeki konumundan dolayı önemli bir oyuncu olma potansiyeli bulunmaktadır. Buradan hareketle çalışmada, Afrika'da 2023 yılında yaşanan temel gelişmeler ve 2024 yılına muhtemel yansımaları analiz edilmektedir.

“

Çin, Rusya, ABD ve Avrupa ülkeleri gibi büyük ekonomiler, Afrika'daki kaynaklara erişim sağlamak ve ticari ilişkilerini geliştirmek amacıyla kıtada aktif bir şekilde yer almaktadır. Ancak Afrika, iç çatışmalar, etnik gerilimler ve güvenlik sorunlarıyla karşı karşıyadır. Bu durum, jeopolitik istikrarsızlığa neden olmakta ve yabancı aktörlerin müdahale olasılığını artırmaktadır ki bu çatışmalar doğal kaynakların kontrolü için rekabete de zemin hazırlamaktadır.

”

EKONOMİK VE JEOPOLİTİK BAKIŞ

Afrika'da 2023 yılı, büyük oranda 2022 yılından devralınan ve bir-biriyle ilişkili olan ekonomik, siyasi ve güvenlikle ilgili alanlardaki kriz hatlarının yansımalarıyla geçti. Ekonomik açıdan orta ölçekli ekonomiye sahip Senegal, Fildişi Sahili, Kongo Demokratik Cumhuriyeti (KDC) ve Kenya gibi ülkelerin ortalama %6 büyüme hızıyla yılı tamamlayacağı öngörülmektedir. Ancak Nijer ve Gabon'da yaşanan darbelerin yanı sıra kıtanın pek çok ülkesini tehdit eden terör hareketleri genel anlamda ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir. Örneğin Sahraaltı Afrika ülkeleri genelinde ortalama büyümenin 2022'ye göre %0,4 düşüşle %3,1 olarak gerçekleşmesi öngörülmektedir.

Afrika'nın sahip olduğu kaynak zenginliği, kıtaya jeopolitik açıdan kayda değer anlamda önem kazandırmakta ancak bazı ülke ve bölgelerdeki kırılğan iç siyasi di-

namikler, söz konusu potansiyelin sürdürülebilir ekonomik büyümeye entegre edilebilmesini engellemektedir. Bu anlamda Afrika'nın sahip olduğu petrol, doğal gaz, yenilenebilir enerji, mineraller, altın, elmas ve tarım alanında verimli topraklar, birçok ülkeyi kıtaya yatırım yapmaya çekmektedir. Ayrıca Afrika'nın coğrafi olarak önemli deniz yollarına yakın olması, deniz ticareti ve enerji nakliyesi açısından stratejik bir bölge hâline getirmektedir. Nitekim Çin, Rusya, ABD ve Avrupa ülkeleri gibi büyük ekonomiler, Afrika'daki kaynaklara erişim sağlamak ve ticari ilişkilerini geliştirmek amacıyla kıtada aktif bir şekilde yer almaktadır. Ancak Afrika, iç çatışmalar, etnik gerilimler ve güvenlik sorunlarıyla karşı karşıyadır. Bu durum, jeopolitik istikrarsızlığa neden olmakta ve yabancı aktörlerin müdahale olasılığını artırmaktadır ki bu çatışmalar doğal kaynakların kontrolü için rekabete de zemin hazırlamaktadır. Bu arka plan Afrika ülkelerinde 2023 yılında kaydedilen siyasi ve güvenlikle ilgili sorunlara da açıklama getirmektedir. Bu anlamda Afrika'da 2023 yılında öne çıkan siyasi ve güvenlik



bağlantılı sorunlar; Frankofon ülkelerdeki darbeler, Sahel, Çad Gölü havzası, Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin doğusu, Somali, Mozambik ve Sudan'da kaydedilmiştir.

“

Afrika iç siyasetinde 2023 yılına damga vuran gelişmeler Fransız Afrikası'ndaki darbelerdir. 2020 yılında Mali'de başlayan ve Burkina Faso'yla devam eden darbeler, Fransız Afrikası'nda bir darbe ekosistemi oluşturmuştur. Bu bağlamda önce Nijer, daha sonra Gabon'da gerçekleşen darbeler son yıllarda bölge toplumu nezdinde sorgulanan Fransız nüfuzunu yönetimler nezdinde de gündemde tutmaya devam etmiştir.

”

SIYASİ VE GÜVENLİKLE İLGİLİ GELİŞMELER

Şüphesiz Afrika iç siyasetinde 2023 yılına damga vuran gelişmeler Fransız Afrikası'ndaki darbelerdir. 2020 yılında Mali'de başlayan ve Burkina Faso'yla devam eden darbeler, Fransız Afrikası'nda bir darbe ekosistemi oluşturmuştur. Bu bağlamda önce Nijer, daha sonra Gabon'da gerçekleşen darbeler son yıllarda bölge toplumu nezdinde sorgulanan Fransız nüfuzunu yönetimler nezdinde de gündemde tutmaya devam etmiştir. Fransa'nın günümüzde Afrika'da uyguladığı yeni sömürgeci yaklaşımı bölge toplumları nezdinde geçmiş yıllarda da sorgulanıyordu ancak

son yıllarda uluslararası siyasette yükselen güçler Çin, Rusya, Hindistan, Brezilya ve Türkiye gibi aktörlerin Afrika ülkeleriyle gelişen ilişkileri cunta yönetimleri için alternatifler oluşturmuştur. Dolayısıyla Afrika ülkeleri nezdinde oluşan söz konusu alternatif, yeni sömürgeci yaklaşıma sahip Fransa ve ilgili Afrika ülkelerindeki uzantılarına karşı iç siyasi ve askerî grupları cesaretlendirmiştir. Buradan hareketle bilhassa eski Fransız sömürgesi Afrika ülkelerinde 2020 yılından itibaren yaşanan ve 2023'te Nijer ve Gabon özelinde devam eden darbeler bu anlamda okunabilir.

Sahel ve Çad Gölü havzasında 2012 yılından itibaren yoğunlaşan terör eylemlerinin yanı sıra Tevarik gruplarının Mali'deki isyanları ve çoban-çiftçi çatışmalarına dair gelişmeler de 2023 yılının ana gündem maddelerinden olmuştur. Mali, Burkina Faso ve Nijer'de el-Kaide bağlantılı terör gruplarının yanı sıra Nijerya'nın kuzeyinde Boko Haram ve Batı Afrika Eyaleti İslam Devleti'nin (ISWAP) hem kendi aralarında hem de bölge halklarına yönelik eylemleri kaydedilmiştir. Ayrıca Sahel'deki terör

hareketlerinin Atlas Okyanusu kıyılarındaki ülkelere doğru kaydığı, bu anlamda Benin, Togo, Gana ve Fildişi Sahili'nin de terör tehdidiyle karşı karşıya kalması dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra Fransa'nın Sahel'deki Barkhane Operasyonlarını geçtiğimiz yıl sonlandırma kararının ardından 2023'te çekilme başlamış ve Birleşmiş Milletler (BM) barış gücünün de Mali'yi terk ettiği kaydedilmiştir. Buna karşılık bölgede Rus Özel Askerî Şirketi Wagner'in konuşlanmasının ardından terör hareketlerinin yanı sıra Mali'de Tevarikli gruplar da isyan başlatmıştır.

Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin (KDC) doğusu, yeniden ortaya çıkan 23 Mart Hareketi (M23) milislerinin tehdidiyle 2023 yılında da karşı karşıya kalmaya devam etmiştir. Bu anlamda 2023 yılında KDC Devlet Başkanı Felix Tshisekedi'nin 20 Aralık seçimleri öncesi söz konusu milisleri Ruanda'nın desteklediğine dair güçlü kanıtlara sahip olduğunu ve bu destek son bulmazsa “savaş” vurgusunu yapması dikkat çekmiştir. KDC, BM verilerine göre, el değmemiş yaklaşık 24 trilyon dolarlık zengin yer altı rezervine sahiptir. Bu re-



zervler arasında gümüş, bakır, kobalt, altın, koltan ve elmas başta olmak üzere pek çok maden bulunmaktadır. Özellikle koltan açısından zengin olan KDC'nin doğu bölgesinde çatışmaların yaşanması ve Ruanda'nın M23'e destek sağladığı iddiası dikkat çekmektedir.

2023 yılında Somali'de bir taraftan eş-Şebab tehdidi devam ederken, diğer taraftan da Somaliland'ın Los Anod bölgesindeki çatışmalar öne çıkmıştır. Los Anod'daki çatışmalar aralıklarla kaydedilmeye devam ederken, Mogadişu yönetiminin eş-Şebab'a karşı kaydettiği ilerleme dikkat çekmektedir. Mozambik'te ise hidrokarbon açısından zengin Cabo Delgado bölgesinde el-Kaide ve DEAŞ bağlantılı terör tehdidi 2023 yılında da devam etmiştir. Teröre karşı mücadelede uluslararası aktörlerin barış koruma operasyonları bağlamında Mozambik kuvvetlerine katkısı sürmüştür.

“

Afrika ülkelerinin yaşadığı siyasi ve güvenlikle ilgili krizler, yabancı aktörler arası rekabetin yansımalarına açık hâle getirmektedir. Bu durum söz konusu ülkeler nezdinde kimi zaman avantaj kimi zaman da dezavantaj olabilir. Örneğin, 2023 yılında Batı Afrika Ekonomik Topluluğuna (ECOWAS) karşı Mali, Burkina Faso ve Nijer arasındaki ittifak, Rusya ve Fransa arasındaki rekabetin etkilerini yansıtmaktadır.

”



Afrika'da 2023 yılının en yıkıcı geçtiği ülke Sudan olmuştur. 2019 yılında Ömer el-Beşir yönetimine askerinin el koymasını takip eden yıllarda siyasi, ekonomik ve toplumsal krizin derinleştiği Sudan'da, 15 Nisan 2023'te iç savaş ortaya çıkmıştır. 2023 yılına girerken Egemenlik Konseyi Başkanı Abdülfettah el-Burhan'la Yardımcısı Muhammed Hamdan Dagalo, sivil aktörlerin de pek çoğunu kapsayan “Siyasi Çerçeve Anlaşması” imzalamasına rağmen takip eden günlerde anlaşmanın uygulanmasında anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Temel olarak Burhan ve Dagalo arasındaki iktidar anlaşmazlığı, ordu ve Hızlı Destek Kuvvetleri arasında Hartum ve Darfur merkezli çatışmaya dönüşmüştür. Çatışmanın çözümüne dair BM, Afrika Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) de dâhil, çatışan taraflar nezdinde etkin olan hiçbir aktör kalıcı bir ateşkes dahi sağlayamamıştır. Mevcut durumda Sudan, binlerce insanın hayatını kaybettiği, yüz binlercesinin yaralandığı ve 5 milyondan fazla kişinin de farklı ülkelere göç etmek zorunda kaldığı trajik bir durumla karşı karşıyadır. Bölgesel aktörlerin

de dâhil olduğu, dolayısıyla önümüzdeki süreçte Çad özelinde savaşın bölgeye yayılması tehdidi de bulunmaktadır. Sonuç olarak, Afrika'nın siyasi ve güvenlikle ilgili sorunları, ekonomik ve jeopolitik avantajlarını kullanmasını engelleyen temel sorunlardır. Ayrıca, Afrika ülkelerinin yaşadığı siyasi ve güvenlikle ilgili krizler, yabancı aktörler arası rekabetin yansımalarına açık hâle getirmektedir. Bu durum söz konusu ülkeler nezdinde kimi zaman avantaj kimi zaman da dezavantaj olabilir. Örneğin, 2023 yılında Batı Afrika Ekonomik Topluluğuna (ECOWAS) karşı Mali, Burkina Faso ve Nijer arasındaki ittifak, Rusya ve Fransa arasındaki rekabetin etkilerini yansıtmaktadır. Bu bağlamda başarılı siyasi geçişler, teröre karşı savaş ve barışı koruma çabalarına uluslararası aktörlerin katkısı, 2024 yılında Afrika'daki siyasi manzaranın şekillenmesinde hayati bir rol oynayacaktır.

Son olarak 2024, dünyada ve Afrika'da seçim yılı olacaktır. Bu anlamda dünyada 70, Afrika'da ise 15 ülkede seçimler gerçekleştirilecektir. ■

COP28 VE BAE:

ELEŞTİRİLER, EŞİTSİZLİKLER VE BAŞARILAR

GÖKHAN ERELİ

Koordinatör ORSAM

“

Temelde gerek küresel uluslararası ilişkilerdeki jeopolitik kaygıların Rusya-Ukrayna, İsrail-Filistin gibi çatışmalar sebebiyle artması gerekse bu çerçevede fosil yakıtların ve rotaların güvenliğinin ön plana çıkması, yenilenebilir enerji gelişmelerinin hâlen jeopolitik açıdan kesintiye uğratılabilecek bir mesele olduğunu gösterdi.

”

Resmî adıyla Birleşmiş Milletler (BM) İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 28. Taraflar Konferansı yahut Dünya İklim Zirvesi olarak bilinen COP28, BAE'nin Dubai emirliğinde 30 Kasım-12 Aralık tarihleri arasında düzenlendi. COP28 konferansı sonucunda katılımcı ülkeler fosil yakıtlardan uzaklaşma çağrısının yapıldığı anlaşma taslağını

onayladı. Bu çerçevede gerek iklim değişikliği ve küresel ısınmayla mücadele konusunda dünyanın büyük bölümü arasında devam eden iş birliği sağlamlaştırdı, aynı zamanda Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) eleştiriler karşısında önemli bir sınavı geride bırakmış oldu. BAE'nin millî petrol şirketi ADNOC'un CEO'su ve aynı zamanda COP28 Başkanı Sultan el-Jaber, COP28 anlaşmasının iklim değişikliğiyle mücadele konusunda

kapsamlı bir yanıt sunduğunu ve dünya genelinde sıcaklık artışlarının 1.5 derecede sabit tutulması için fosil yakıt kullanımlarında ciddi azaltmalara gidileceğini ifade etti. Her ne kadar daha önce Katar'da COP düzenlenmiş olsa dahi BAE'ye yönelik uluslararası eleştirilerin gerçekleştirildiği bir süreç iklim değişikliğiyle mücadele konusunda önemli bir hamleyle son bulmuş oldu.





COP28 konferansının sonunda imzalanan bildirme, aynı zamanda uluslararası çevreler açısından olumlu değerlendirildi. İlk defa bir COP metninde fosil yakıtlardan bahsedilmesine atıfta bulunan Avrupa Komisyonunun iklim kriziyle mücadeleden sorumlu üyesi Wopke Hoekstra, anlaşmanın önemini vurgulayan siyasetçilerden sadece birisi olarak öne çıktı. Fakat aynı zamanda küçük ada devletleri ve diğer bazı devletler de anlaşmanın

getirdiği gönüllü yükümlülüklerle karşı çıktı.

Bolivya yetkilileri gelişmiş ülkelerin fosil yakıt kullanımı ve karbon emisyonu seviyelerine işaret ederek, ilgili anlaşmanın dünyayı daha eşitsiz ve adaletsiz bir yer hâline getireceğini ifade etti. Aynı zamanda anlaşmada muğlak bir dilin kullanılması ve kesinlik kazanmış bir zaman çizelgesinin ifade edilmemesi eleştirilerin arasındaydı.

“

BM'nin iklim değişikliğiyle mücadele zirveleri 1992 yılındaki Rio Dünya Zirvesi'nden hareketle 1997 Kyoto Protokolü ve 2015 Paris Anlaşması gibi temel noktaları içermektedir. Temelde BM'nin öncülük ettiği iklim değişikliği ve küresel ısınmayla mücadele çabaları, konferans katılımcısı ülkelerin belirli hedeflerini ve taahhütlerini aynı zamanda bu çerçevede gerçekleştirdikleri faaliyetleri içermektedir.

”

COP28 VE KÜRESEL SİYASİ İKLİM

Tarihsel perspektiften değerlendirildiğinde BM'nin iklim değişikliğiyle mücadele zirveleri 1992 yılındaki Rio Dünya Zirvesi'nden hareketle 1997 Kyoto Protokolü ve 2015 Paris Anlaşması gibi temel noktaları içermektedir. Temelde BM'nin öncülük ettiği iklim değişikliği ve küresel ısınmayla mücadele çabaları, konferans katılımcısı ülkelerin belirli hedeflerini ve taahhütlerini aynı zamanda bu çerçevede gerçekleştirdikleri faaliyetleri içermektedir. Zirveler çerçevesinde belirli dönemlerde sera gazı emisyonlarının azaltılması gibi meselelere odaklanılırken, belirli dönemlerde küresel ısınmayı sanayi devrimi süreçleri öncesindeki seviyelerde tutma meselelerine odaklanılmıştır.

Bu bağlamda, COP28'de ise fosil yakıtların kullanımının kısıtlanması gündem maddesine odaklanıldığı görülmektedir. Fosil yakıtların küresel anlamda kullanımının azaltılması meselesi, karbon emisyonlarının düşürülmesi, yenilene-

bilir enerji kaynaklarına geçişin hızlandırılması gibi amaçlara ulaşılmasını sağlamaktadır. Nitekim zirve sonucunda fosil yakıtların kullanımına ilişkin ülkelerin verdiği taahhütlerde oydaşma sağlanması, küresel iklim hareketinde önemli çabaların sonuç vermeye başladığını göstermektedir. Fakat temelde gerek küresel uluslararası ilişkilerdeki jeopolitik kaygıların Rusya-Ukrayna, İsrail-Filistin gibi çatışmalar sebebiyle artması gerekse bu çerçevede fosil yakıtların ve rotaların güvenliğinin ön plana çıkması, yenilenebilir enerji gelişmelerinin hâlen jeopolitik açıdan kesintiye uğratılabilecek bir mesele olduğunu gösterdi. Dolayısıyla bu gelişme, fosil yakıtlardan tamamen ve ani bir kopuşun çok kısa sürede gerçekleşmeyeceğinin habercisi olarak görülmeli.

“

BAE'nin COP28 konferansına ev sahipliği yapmasının birden çok önemi vardır. İlk elde BAE, Suudi Arabistan ve Katar gibi bölge ülkeleriyle içerisinde bulunduğu Körfez ekonomik rekabeti çerçevesinde, uluslararası organizasyonları düzenleyerek bölgesel etkisini güçlendirmekte ve bölge siyasetindeki ekonomi politik liderlik amacını pekiştirmektedir.

”

KÖRFEZ'İN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİYLE MÜCADELE ÇABALARI

Küresel iklim değişikliğiyle mücadele ve ülkelerin bu yöndeki çabalarının yanında önemli bir nokta ise konferansın ve dolayısıyla iklim



değişikliğiyle mücadelenin siyasallaşmasıdır. Uluslararası ilişkilerdeki neredeyse her mesele gibi, uluslararası organizasyonların düzenlenmesi günümüzde dış politika aracı hâline gelebilmektedir. Bu çerçevede, BAE'nin COP28 konferansına ev sahipliği yapmasının birden çok önemi vardır. İlk elde BAE, Suudi Arabistan ve Katar gibi bölge ülkeleriyle içerisinde bulunduğu Körfez ekonomik rekabeti çerçevesinde, uluslararası organizasyonları düzenleyerek bölgesel etkisini güçlendirmekte ve bölge siyasetindeki ekonomi politik liderlik amacını pekiştirmektedir. Uluslararası organizasyonların düzenlenmesi her şeyden önce Körfez ülkelerini uluslararası alanda tanıtmakta ve bütün dünyadan her sektörden çeşitli temsilcileri, bürokratları, diplomatları ve ilgilileri

Körfez'de buluşturmaktadır. Dolayısıyla uluslararası organizasyonların dış politika aracı olarak kullanılmasındaki ilk sonuçlardan bir tanesi, Körfez'in ekonomi politik araçlarını uluslararasılaştırmasıdır. Bu çerçevede bakıldığında, 2020 yılında ertelenip BAE'de 2021 yılında düzenlenen Uluslararası 2020 Expo Fuarı, Katar'da düzenlenen 2022 Dünya Kupası ve Suudi Arabistan'da 2030 yılında düzenlenecek Uluslararası 2030 Expo Fuarı gibi gelişmeler, temelde bu ekonomi politik rekabete vurgu yapmaktadır. Körfez ülkeleri bir yandan resmî şekilde kendilerine tevdi edilen organizasyonları başarıyla sürdürürken, aynı zamanda yeni organizasyonları düzenlemek için başvurularına ve kampanyalarına devam etmekte. Aynı zamanda COP28 gibi iklim değişik-



liğiyle mücadele konusunda küresel çabaların değerlendirildiği ve uyumlaştırılmaya çalışıldığı bir konferansın BAE’de gerçekleştirilmesi içerisinde birtakım ikilemleri barındırmıştır. BAE ilk elde konferansın başkanı olarak Sultan el-Jaber’i atamış ve bu uluslararası anlamda kurum ve ülkelerden tepki toplamıştır. Sultan el-Jaber’in atanmasının yanında, BAE’nin dünyanın en büyük petrol ve doğal gaz üreticilerinden biri olması, fosil yakıtların üretimi ve ihracatıyla öne çıkmış bir ülkenin iklim değişikliğiyle anılmasını bir ikilem olarak ortaya koymaktadır. Bu çerçevede Şubat 2022 tarihinden itibaren Rusya-Ukrayna savaşının başlaması sonrası küresel petrol ve doğal gaz arzını azaltmış ve bu çerçevede yenilenebilir enerjinin ön planda olduğu bir dönemde

tekrardan fosil yakıtların önemi ortaya koyulmuştu. Nitekim sadece BAE değil, Katar gibi dünyanın en büyük Sıvılaştırılmış Doğalgaz (LNG) üreticilerinden birisi ve Suudi Arabistan gibi dünyanın en büyük petrol üreticisi ülkeler, pandemi dönemindeki tarihsel açıdan en düşük dönemlerdeki hidrokarbon talebinin arttığını gördüler ve dolayısıyla bu da Körfez’in tekrardan bir enerji aktörü olarak değerlendirilmesini gerektirdi. Bu açıdan bakıldığında, BAE’nin gerek büyük bir hidrokarbon kaynakları üreticisi olarak gerekse Sultan el-Jaber gibi bir ismi konferansa başkan atayarak yenilenebilir enerjinin ve fosil yakıtların öngörülebilir gelecekte önemli olmaya devam edeceğinin mesajını verdiği ifade edilebilir. Nitekim el-Jaber geçtiğimiz günlerde, “düşük karbonlu enerjinin güvenilir tedarikçisi olmayı sürdüreceğiz ifadelerini kullanarak ADNOC’un 7 yıl içerisinde 150 milyar dolarlık yatırımlarından vazgeçmeyeceğini açıklamıştı. Buradan hareketle temelde, BAE gibi Körfez ülkeleri Batılı ülkelerle küresel uluslararası ilişkilerdeki temel eğilimleri oluşturan ve belki bu ülkeler açısından apolitik olarak değerlendirilen meseleleri takip ederken, aynı zamanda bölgesel siyasetteki ekonomik rekabetin gerisinde kalmamaktadır.

KAYNAK ÇEŞİTLENDİRMESİ VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİYLE MÜCADELE

COP28 aynı zamanda BAE açısından ekonomik kaynakların çeşitlendirilmesi politikasının önemli bir boyutunu temsil etmektedir. Yenilenebilir enerji kaynaklarına ve sürdürülebilir teknolojilere yapılan yatırımlar, BAE’nin ekonomik

kaynaklarının çeşitlendirilmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda bütün bu çabaları BAE, kamu ve özel şirketlerle destekleyerek kaynak çeşitlendirmede önemli bir geçişi sağlamaktadır. Bu noktada BAE’nin şirketlerinden bir tanesi Masdar şirketi olarak karşımıza çıkmaktadır. Masdar şirketi güneş ve rüzgâr enerjisi gibi projelere yatırımlar sağlayarak BAE’nin ve Ortadoğu’nun yenilenebilir enerji sektöründeki pozisyonunu sağlamlaştırmaya çalışmaktadır. Masdar şirketi aynı zamanda yenilenebilir enerji çerçevesinde yeni teknolojilerin takip edildiği bir araştırma şirketi olarak da görev yürütmektedir.

Masdar şirketi BAE’nin yenilenebilir enerji hamlelerini gerçekleştirdiği şirketlerden birisi olarak göze çarparken, aslında BAE’nin fosil yakıtlar ve yenilenebilir enerji arasında kurduğu dengeye de işaret etmektedir. Bu çerçevede, medyada ADNOC CEO’su kimliğiyle eleştirilen COP28 Konferansı Başkanı Sultan el-Jaber’in Masdar şirketinin Yönetim Kurulu Başkanı ve aynı zamanda BAE’nin Sanayi ve İleri Teknoloji Bakanı olduğunu unutmamak gerekmektedir. Dolayısıyla buradan hareketle, BAE gibi Körfez ülkelerinin uzun dönemde yenilenebilir enerji fırsatlarını değerlendirmek üzere ciddi çalışmalar yaptığı fakat şu aşamada ülke ekonomilerinin hâlen büyük oranının dayandığı fosil yakıtlardan kolayca vazgeçmeyecekleri ifade edilmelidir. Sonuç olarak Sultan el-Jaber atamasının düşündürdüğü gibi, BAE’nin bu konuda dengeli bir siyaset yürütme isteği, Körfez ülkelerinin ileri dönemler için iklim ve fosil yakıt arasındaki denge çabalarının hakiki olduğunu gösterebilir. ■

İDEALİZMDEN GERÇEKLİĞE: BİRLEŞMİŞ MİLLETLERİN GAZZE SINAVI

DR. TAMER KAŞIKCI

Akademisyen ESOĞÜ

“

İsrail'in kadın-çocuk, sivil-savaşan ayrımı gözetmeksizin sürdürmekte olduğu operasyonlarda bugüne kadar yirmi binden fazla insan yaşamını yitirmiş, yüz binlerce insan da yerlerinden edilip göçe zorlanmıştır. Bunun yanı sıra, yapılan operasyonlar yaklaşık 2,5 milyon insanın yaşadığı Gazze'de insanların temel ihtiyaçlarına sağlıklı ve düzenli bir şekilde erişimini engellemektedir. Tüm bunlar Gazze halkının büyük bir kısmının ya da belki de tamamının yok edilmesine sebep olacak bir insan "kıyımının" yaşanması ihtimalini giderek güçlendirmektedir.

”

Hamas'ın 7 Ekim'de İsrail'e düzenlediği saldırıların ardından başlayan kriz, İsrail'in tüm Gazze'ye karşı başlatmış olduğu hava ve kara operasyonlarıyla devam etmektedir.

İsrail'in kadın-çocuk, sivil-savaşan ayrımı gözetmeksizin sürdürmekte olduğu operasyonlarda bugüne kadar yirmi binden fazla insan yaşamını yitirmiş, yüz binlerce insan da yerlerinden edilip göçe zorlanmıştır. Bunun yanı sıra, yapılan operasyonlar yaklaşık 2,5 milyon insanın yaşadığı Gazze'de insanların temel ihtiyaçlarına sağlıklı ve düzenli bir şekilde erişimini engellemektedir. Tüm bunlar Gazze halkının büyük bir kısmının ya da belki de tamamının yok edilmesine sebep olacak bir insan "kıyımının" yaşanması ihtimalini giderek güçlendirmektedir. Uluslararası toplumda İsrail'in düzenlediği operasyonların orantısızlığı ve meşruiyeti hususundaki soru işaretlerinin giderek güç kazandığı bir dönemde, oluşabilecek bu insan kıyımının önüne geçebilecek tek uluslararası mekanizma olarak Birleşmiş Milletler

(BM) görünmektedir. Operasyonların ardından geçen bu zaman içerisinde yaşananlar BM'nin kendisinden beklenen rolü oynayamadığını açıkça göstermektedir. Bu kısa yazıda BM'nin İsrail'in operasyonları hususunda ne yapabileceği ve şimdije kadar ne yaptığı değerlendirilecektir.



“

Kurulduğu günden bu yana BM, devletler arası meselelerin değerlendirilmesi için güçlü bir diplomatik merkez olmakla birlikte, uluslararası barış ve güvenliğin temin edilmesinde kendisine biçilen rolü yeterince yerine getirememiş; insanlığın ortak çıkarları karşısında devletlerin kendi dar çıkarları doğrultusunda hareket etmeyi tercih etmesi nedeniyle içerisinde bulunduğumuz “BM çağında” savaş ve insan kıyımı sayısız örneklerle tekrar edilmiştir.

”

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İDEALİZMİ

İki dünya savaşının yarattığı büyük insan kıyımları ve sosyoekonomik yıkımların yeniden yaşanmaması idealiyle kurulan önce Milletler Cemiyeti ve daha sonra BM'nin temel amacı, devletler arası sorunların barışçıl yollarla çözümünü sağlayarak uluslararası barış ve güvenliğin garanti altına alınmasını sağlamaktır. Bu amaçla BM, kuvvet kullanma yasağı gibi güçlü normlarla oluşturulmuş ve adeta bir devletler arası anayasa niteliği taşıyan güçlü bir sözleşme ve üye olsun olmasın tüm devletleri bağlayıcı kararlar alabilme yetkisine sahip güçlü bir Güvenlik Konseyi

mekanizmasıyla donatılmıştır. Bu yapılanma içerisinde Güvenlik Konseyi tüm dünyada uluslararası barış ve güvenliği tehdit edebilecek her türlü gelişmeye karşılık politikalar üretme yetkisine sahiptir. Herhangi bir meselenin bu şekilde konseyin gündemine alınması hâlinde, konseyin, tarafları sorunu barışçıl yollarla çözüme davet etme, ekonomik yaptırımlar uygulama ya da askerî operasyon kararı alma gibi yöntemlerle sürece dâhil olması ihtimali bulunmaktadır.

Bunun yanı sıra tüm devletlerin oy hakkına sahip olduğu ve dünyayı ilgilendiren her meselenin konuşulabildiği Genel Kurul ve yine dünyanın en güçlü politik meka-



nizmasının lideri olarak genel sekreterliğin varlığı BM'nin uluslararası politika içerisinde önemli bir aktör olarak tasarlandığını göstermektedir. Bu güçlü tasarım, BM'yi adeta devletler üstü bir otorite, belki de bir dünya hükümeti olarak tanımlayan bir "BM idealizminin" gelişmesine yol açmıştır. Ancak kurulduğu günden bu yana BM, devletler arası meselelerin değerlendirilmesi için güçlü bir diplomatik merkez olmakla birlikte, uluslararası barış ve güvenliğin temin edilmesinde kendisine biçilen rolü yeterince yerine getirememiş; insanlığın ortak çıkarları karşısında devletlerin kendi dar çıkarları doğrultusunda hareket etmeyi tercih etmesi nedeniyle içerisinde bulunduğumuz "BM çağında" savaş ve insan kıyımı sayısız örneklerle tekrar edilmiştir.

“

BM sistemi içerisinde mevcut krizi sonlandırabilecek bir şekilde müdahale edebilecek yegâne organ olan Güvenlik Konseyi, özellikle daimi üyelerin uluslararası toplumun beklentilerini göz ardı ederek kendi çıkarlarına öncelik vermesi nedeniyle kendisinden beklenen şekilde hareket edememektedir. Genel Kurul gibi diğer BM organlarına yönelik teşebbüsler ise sembolik olmaktan ileri gidememekte, mevcut krizin çözümünde doğrudan bir etkiye sahip olamamaktadır.

”

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GERÇEKLİĞİ

Bugün Ortadoğu'da İsrail'in orantısız ve illegal güç kullanımıyla derinleşen krizin çözümünde rol oynayabilecek en önemli uluslararası mekanizma olan BM'nin "sessizliği", örgüte yönelik zayıf idealizmin "gerçeklikle" bir kez daha yüzleşmesine sebep olmaktadır. Oysaki yaşanan kriz, BM'nin kuruluş amacına uygun bir şekilde sürece müdahil olmasını gerektirmektedir. Zira İsrail ve Filistin arasında yaşanan kriz, bölgenin kırılgan politik ortamını tedirgin etmekte ve yine bölgenin barış ve güvenliğini tehdit etmektedir. Bunun yanın sıra dünyanın dört bir yanında on binlerce insanın katılımıyla düzenlenen gösteriler uluslararası kamuoyunun da krizi küresel bir mesele olarak tanımladığını açıkça göstermektedir. Dolayısıyla bu gibi olası katliamları önleyebilecek tek uluslararası mekanizma olan BM'nin harekete geçmesi ve meseleyi uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden bir unsur olarak tanımlaması ve operasyonları durdurması için İsrail'e yönelik bağlayıcı bir karar alması gerekmektedir. Nitekim çeşitli aktörler Güvenlik Konseyinin harekete geçmesi için teşebbüslerde bulunmuştur.



Çeşitli devlet temsilcilerinin çağrılarının yanı sıra, son olarak nadir görülen bir şekilde Genel Sekreter Antonio Guterres, BM Sözleşmesi'nin kendisine verdiği yetkiyi kullanarak konseyin krizi gündemine almasını istemiştir. Bu talepler doğrultusunda 7 Ekim'den bu yana Konsey birçok toplantı yapmış, bu toplantılarda ilgili aktörlerin iddiaları ve talepleri dinlemiş ve Konseyin izlemesi gereken politikalara yönelik olarak bağlayıcı nitelikli karar tasarıları oylanmıştır. Bu tasarılarından sadece bir tanesi (15 Kasım tasarısı) kabul edilmiş, bu kararın doğrultusunda da krize yönelik insani araların (humanitarian pauses) y a -





pılması kararlaştırılmıştır. Bunun dışındaki tasarılar ise Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Rusya ve Çin gibi büyük güçlerin karşılıklı vetoları nedeniyle reddedilmiştir. Bu vetoların altında yatan temel unsur şüphesiz ki büyük güçlerin “sorunu çözen aktör” olma prestijine yönelik yarısıdır. Bu nedenle tıpkı Soğuk Savaş sırasında olduğu gibi ABD sponsorluğunda hazırlanan bir tasarı Rusya ve Çin tarafından reddedilirken, Ruslar tarafından hazırlanan bir tasarı da ABD tarafından veto edilmiştir.

Bunun dışında söz konusu vetoların altında yatan başka unsurlar da bulunmaktadır. Bunların başında Hamas’ın tanımlanması meselesi gelmektedir. Bilindiği üzere ABD ve İsrail, Hamas’ı “terör örgütü” olarak tanımlamakta ve olası bir konsey kararında bu hususun açıkça ifade edilerek Hamas’ın gerçekleştirdiği saldırıların kınanmasını talep etmektedir. Diğer yandan

Hamas’a daha yakın aktörler ise Hamas’ın uluslararası hukuk nezdindeki statüsünü “terörlere” ilişkilendirecek böyle ifadenin konsey kararlarında yer almasına karşı çıkmaktadır. Örneğin Birleşik Arap Emirlikleri’nin (BAE) hazırladığı ve yaklaşık yüz kadar BM üyesi devletin desteklediği, 8 Aralık 2023 tarihinde konseyde görüşülen tasarı hiçbir şekilde Hamas’tan bahsetmediği gerekçesiyle ABD tarafından veto edilmiştir. ABD’nin çeşitli tarihlerde öne sürülen tasarılar için de diğer veto nedeni de tasarıların tarafları doğrudan ateşkese çağırıyor olmasıdır. İsrail’in Gazze’deki operasyonlarıyla Hamas’ı tamamen ortadan kaldırmasına destek olan ABD, söz konusu operasyonların Hamas’ın yeniden toparlanmasını sağlayacağını düşündüğü bir ateşkesle son bulmasını istememekte, bu nedenle ateşkes değil insani yardım metodunu desteklemektedir.

Güvenlik Konseyinin bu sessizliği karşısında, bazı üyeler örgütün bir diğer önemli organı olan Genel Kurulda konuyu gündeme getirme çabası içerisinde olmuşlardır. Bu kapsamda BAE’nin konseye sunduğu tasarı aynı şekilde Mısır tarafından Genel Kurulda oylamaya sunulmuştur. ABD’nin yine aynı gerekçelerle karşı çıktığı ve hatta üzerinde değişiklikler yapılmasını önerdiği tasarı 153 üyenin desteğiyle kabul edilmiştir. Ancak Genel Kurul kararlarının tarafları bağlayıcı değil öneri niteliğinde olmasından dolayı kararın İsrail’in Gazze’ye yönelik operasyonlarında herhangi bir değişiklik yaratması mümkün değildir.

Sonuç olarak, BM sistemi içerisinde mevcut krizi sonlandırabilecek bir şekilde müdahale edebilecek yegâne organ olan Güvenlik Konseyi, özellikle daimî üyelerin uluslararası toplumun beklentilerini göz ardı ederek kendi çıkarlarına öncelik vermesi nedeniyle kendisinden beklenen şekilde hareket edememektedir. Genel Kurul gibi diğer BM organlarına yönelik teşebbüsler ise sembolik olmaktan ileri gidememekte, mevcut krizin çözümünde doğrudan bir etkiye sahip olamamaktadır. Dolayısıyla bugün Gazze’de yaşanan kısımlara karşı etkisiz kalmak, insanlığın politik şiddeti durdurmaya yönelik ürettiği en güçlü mekanizma olan BM sisteminin çaresizliğini ve zayıflığını tüm gerçekliğiyle bir kez daha gözler önüne sermektedir. Bu durum, bugün Gazze’de yaşanan katliamların da tıpkı Ruanda soykırımına gibi, Birleşik Milletler tarihine kara bir leke olarak yazılacağını göstermektedir. ■

İRAN'IN BABÜLMENDEP STRATEJİSİ VE HUSİ SALDIRILARI

DR. İSMAİL SARI

Uzman ORSAM

“

İran'ın deniz filosu 2009'dan bu yana "nakliye yollarını güvence altına almak, korsanları püskürtmek ve diğer amaçlar doğrultusunda" bölgede faaliyet göstermektedir.

”

A den Körfezi ve Umman Denizi'ni Kızıldeniz ve Süveyş Kanalı üzerinden Akdeniz'e bağlayan ve "Gözyaşı Kapısı" olarak adlandırılan Babülmendep Boğazı'nda deniz güvenliği

7 Ekim İsrail-Hamas savaşının ardından başlayan Husi saldırılarıyla endişe kaynağı olmaya devam etmektedir. Öncelikle küresel ticaretin yaklaşık %12'sinin ve dünya konteyner trafiğinin %30'unun Kızıldeniz ve Babülmendep Boğazı'ndan geçtiğini belirtmek gerekir. Söz konusu bölgelerin stratejik önemi ortadadır. Babülmendep Boğazı'ndan serbest ticaret akışının sürdürülmesi küresel ekonomi ve dolayısıyla Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ekonomisi için hayati önem taşımaktadır. Mevcut koşullar altında Maersk, Hapag Lloyd ve MSC gibi önde gelen denizcilik şirketleri Kızıldeniz'deki faaliyetlerini askıya aldıklarını açıklamışlardır. Küresel deniz ticaretinin kesintiye uğraması söz konusu ol-

masa da gemiler alternatif rotalara yöneldikçe ve sigorta maliyetleri yükseldikçe taşıma süreleri uzayacak ve maliyetler artacaktır. Örneğin; BP, Husi saldırıları riski nedeniyle Süveyş Kanalı üzerinden ham petrol ve petrol tankerleri göndermeme kararı aldığını ilan etmiştir. Süveyş Kanalı rotası, Avrupa ülkelerinin Rus petrolü alımını durdurmasından bu yana daha da önemli hâle gelmiştir.

Husiler, İran'la yakın ilişkileri ve ABD, İsrail ve Suudi Arabistan'a karşı tutumlarıyla Babülmendep Boğazı üzerinden deniz trafiğini tehdit etme konusunda uzun bir tarihsel geçmişe sahiptir. Riyad'ı 2018 yılında tanker tra-

fiğini durdurmaya zorlamaktan başlayarak, geçtiğimiz haftalarda İsrail bağlantılı gemilere saldırmaya kadar Husiler Kızıldeniz'in güvenliği üzerinde orantısız bir baskı oluşturmayı başarmıştır. Bu nedenle ABD Savunma Bakanı Lloyd J. Austin 18 Aralık'ta Yemen'deki İran destekli Husiler'in ticari gemilere ve diğer hedeflere yönelik saldırılarını önlemek üzere çok uluslu bir deniz görev gücü (Operation Prosperity Guardian) kurulduğunu duyurdu. Pentagon yaptığı açıklamada Husiler'in 100'den fazla insansız hava aracı ve balistik füze saldırısı düzenlediğini ve 10 farklı ülkeden 35 ticari gemiyi hedef aldığını belirtti.

En kritik olay 31 Aralık Pazar günü yaşandı. Pentagon, ticari bir yük gemisine saldıran Husi savaşçılarıyla geminin imdat

çağrısına yanıt veren ABD donanması helikopterleri arasındaki çatışmanın üç Husi teknesindeki tüm mürettebatın (10 kişi) öldürülmesiyle sona erdiğini açıkladı. Böylece ekim ayında gemilere yönelik saldırılarının başlamasından bu yana ABD güçleri Husilerle ilk kez doğrudan bir çatışmaya girmiş oldu. Bu olayın ardından ABD güçleriyle Husiler arasında gerilim artarken İran'ın "Elburz" adlı savaş gemisinin Babülmendep Boğazı'ndan geçerek Kızıldeniz'e girdiği bildirildi. İran'ın deniz filosu 2009'dan bu yana "nakliye yollarını güvence altına almak, korsanları püskürtmek ve diğer amaçlar doğrultusunda" bölgede faaliyet göstermektedir.

“

İran Deniz Kuvvetleri ve Devrim Muhafızları Ordusu Deniz Kuvvetleri, Umman Körfezi'nde "kaçakçılığı önlemek" ve Aden Körfezi'nde ve Yemen yakınlarında "Somalili korsanlarla başa çıkmak" için artan bir varlık oluşturmuştur. Bu bağlamda İran'ın asimetrik deniz savaş yetenekleri, ülkenin güvenlik stratejisinde önemli bir rol oynamaktadır.

”

BABÜLMENDEP: İRAN'IN İKİNCİ HÜRMEZ BOĞAZI

İran'la İsrail arasındaki "gölge savaşında", çoğunlukla Hürmez Boğazı ve Babülmendep Boğazı'nda veya yakınlarında ticari gemilere karşı çok sayıda saldırı gerçekleştirilmiştir. Bu saldırılar işlek bir su yolunda uluslararası seyrüseferi engellemelerinin mümkün olduğunu göstermektedir. İsrail'in 2019'dan bu yana Kızıldeniz'de ve Arap Yarımadası çevresindeki diğer deniz alanlarında Suriye'ye giden İran bandıralı petrol tankerlerine karşı bir düzine gizli saldırı gerçekleştirdiği bilinmektedir. İsrail'in İran bandıralı tankerlere yönelik ilk saldırısı Ekim 2019'da Sabiti tankerinin Kızıldeniz'de Suudi Arabistan anakara kıyısı yakınlarında füze veya limpet mayını saldırısına maruz kalmasıyla gerçekleşmiştir. Benzer şekilde 2019 yazında Hürmez Boğazı'nda ve yakınlarında, ticari gemilere yönelik bir dizi saldırı ve izinsiz giriş gerçekleşmiş; bu saldırılardan yaygın olarak İran sorumlu tutulmuştur.



İran'ın Arap Yarımadası çevresindeki sulara İsrail ticari gemilerine yönelik saldırılar düzenlediği de iddia edilmektedir. Örneğin, Şubat 2021'in sonlarında, İsrail kargo gemisi Helios Ray, Umman Körfezi'nde meydana gelen patlamalar sonucu her iki taraftan da etkilenerek hasar görmüştür. İsrail Başbakanı, bu saldırıyı İran'a atfetmiştir. Bir ay sonrasında ise İran'a ait bir füzenin Umman Denizi'nde İsrail bandıralı bir konteyner gemisine isabet ettiği kaydedilmiştir. Nisan 2021, İsrail ve İran arasındaki hibrid deniz savaşının tırmanışa geçtiği ve İsrail'in ilk kez bir İran askerî gemisini hedef aldığı iddia edilen gizli bir operasyona sahne olmuştur. İran'la İsrail arasındaki saldırı örneklerini çoğalt-

mak mümkündür. Bu "hibrit" saldırı yöntemleri, İran açısından silahlı kuvvetlerinin bir parçası olmayan, İran bayrağı taşımayan ya da İran yönetiminin eylemleriyle doğrudan ilişkilendirilemeyen münferit gemiler ve tekneler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu gemiler Husiler gibi vekiller ya da bu durum için uydurulmuş "sahte bayrak" grupları tarafından işletilebilir. İran Deniz Kuvvetleri ve Devrim Muhafızları Ordusu Deniz Kuvvetleri, Umman Körfezi'nde "kaçakçılığı önlemek" ve Aden Körfezi'nde ve Yemen yakınlarında "Somalili korsanlarla başa çıkmak" için artan bir varlık oluşturmuştur. Bu bağlamda İran'ın asimetrik deniz savaş yetenekleri, ülkenin güvenlik stra-



tejisinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu yetenekler, geleneksel donanma güçleri yerine modern ve esnek taktiklerle düşmanlarına karşı etkili saldırı ve caydırıcılık sağlamaktadır. Husiler'in Kızıl Deniz'deki saldırılarıyla da İran, denizde asimetrik stratejiler kullanarak bölgede etkisini artırmaktadır. Füze ve İHA saldırıları, gizli operasyonlar gibi yöntemlerle İran, deniz trafiğini sınırlamayla İsrail ve ABD gibi düşmanlarını baskılamak ve zor durumda bırakmayı başarmaktadır. Ayrıca İran'ın Babülmendep Boğazı'na ilişkin stratejisi daha geniş jeopolitik hedefleri, bölgesel dinamikler ve ulusal güvenlik kaygıları tarafından şekillendirilmektedir. İran, Babülmendep Boğazı'nı doğrudan kont-

rol etmese de bölgedeki stratejik çıkarları, bu kilit deniz geçit noktasındaki ve çevresindeki gelişmelere yaklaşımını etkilemektedir.

“

Husiler'in Kızıldeniz ve Babülmendep bölgesindeki gemilere yönelik saldırılarına, ABD'nin yanı sıra bölgedeki diğer aktörler de tepki göstermekte ve çeşitli stratejiler üzerinde düşünmektedir. Bu gelişmelerin uzun vadeli etkileri bölgedeki güvenlik ve jeopolitik dengeyi önemli ölçüde etkileyecektir.

”

Dolayısıyla artan saldırılar nedeniyle ABD'nin sadece Husiler'e karşı değil, aynı zamanda İran'a karşı daha geniş bir strateji izleme potansiyeli bulunmaktadır. Oluşturulan özel deniz kuvveti, ABD'nin bölgedeki müttefikleriyle güvenlik iş birliğini güçlendirebilir ve ABD'nin bölgedeki etkisini artırabilir. Bu durum, özellikle ABD'nin İsrail, Birleşik Arap Emirlikleri ve Bahreyn gibi müttefikleriyle güvenlik iş birliğini güçlendirmeye yönelik bir adım olarak değerlendirilebilir. Husiler'in Kızıldeniz ve Babülmendep bölgesindeki gemilere yönelik saldırılarına, ABD'nin yanı sıra bölgedeki diğer aktörler de tepki göstermekte ve çeşitli stratejiler üzerinde düşünmektedir. Bu gelişmelerin uzun vadeli etkileri bölgedeki güvenlik ve jeopolitik dengeyi önemli ölçüde etkileyecektir. ABD açısından Kızıldeniz ve Babülmendep sadece İran'la mücadele açısından değil Çin'le artan rekabet noktasında da önem

arz etmektedir. ABD, Çin ve Rusya'nın Kızıldeniz'deki varlığı, yoğunlaşan büyük güç siyasetinin değişen dinamiklerine işaret etmektedir. Daha geniş bir bağlamda Afrika Boynuzu, ABD-Çin stratejik rekabetinin yoğunlaştığı, Ortadoğu devletlerinin ticari ve jeopolitik çıkarlarını ilerletmek için birbirleriyle yarıştığı bir arena hâline gelmiştir. 2017 yılında Cibuti'de Çin Halk Kurtuluş Ordusu (PLA) Destek Üssü'nün kurulması Washington'da alarm zillerinin çalmasına neden olmuştur. Bazı uzmanların yazdığı gibi bu üs, Çin'in yeni deniz doktrininin "uzak denizleri koruma" yönünü yansıtmaktadır. Bu nedenle üssün kurulması, Çin'in artan askerî gücü ve genişleyen küresel duruşuyla ilgili endişeleri körüklemiş ve Pentagon'u bunları ele almak için bir strateji geliştirmeye teşvik etmiştir. ABD Dışişleri Bakanlığı, Washington'ın Husi saldırılarını önlemek için, "Pekin tarafından oynanacak yapıcı bir rolü memnuniyetle karşılayacağını" söyleyerek Çin'i Kızıldeniz'in korunmasına katılmaya davet etmiştir. Ancak bazı Çinli analistlere göre saldırılar, Çin'in tedarik zincirleri üzerinde olumsuz etkiler yaratmasına rağmen, Pekin yönetimi İsrail-Gazze çatışmasındaki pozisyonunu riske atabileceği gerekçeyle bu davete olumlu yaklaşmamıştır. Oysaki gerçekte Kızıldeniz'de ticari gemilere saldırmaya devam eden Husi militanları Amerikan üstünlüğüne meydan okuyarak Çin'e "büyük bir iyilik" yapmaktadır. Ayrıca Husiler'in İsrail'e yönelik ablukaları Batı'ya karşı bir ablukaya dönüşmüş görünmektedir. Bu bağlamda Çin ve İran ortak bir çıkarı paylaşmaktadır. ■



İSRAİL'İN 7 EKİM SALDIRILARI GÖLGESİNDE FAS-İSRAİL İLİŞKİLERİ

DR. HÜSNA TAŞ YETİM

Akademisyen MEDİPOL ÜNİ.

“

ABD'nin İsrail'e verdiği sorgusuz destek bir taraftan Joe Biden yönetiminin Küresel Güney'i kazanma merkezli politikasını zayıflatmakta diğer taraftan Çin'le büyük güç rekabetinde zafiyet oluşturmaktadır.

”

İsrail'in 7 Ekim'den bu yana Gazze'ye gerçekleştirdiği yoğun saldırılar, birçok ülkeyle olduğu gibi Fas'la ilişkilerini yakından etkilemektedir. Bilindiği üzere Fas, 2000 yılı intifadası dolayısıyla İsrail'le askıya aldığı ilişkileri İbrahim Anlaşmalarının bir parçası olarak geçtiğimiz yıl yeniden tesis etti. Fas ve İsrail, İbrahim Anlaşmaları kapsamında anlaştıkları gibi birbirlerinin ülkelerinde tam elçilikler kurma sürecini henüz tamamlamamış olsalar da

bir savunma iş birliği anlaşması imzalayarak ikili ilişkilerini derinleştirdiler. Bu gelişmeyi takiben ekonomik, siyasi, askerî ve diplomatik bağlamda gelişme kaydeden Tel Aviv-Rabat ikili ilişkileri, İsrail'in bu yıl temmuz ayında Fas'ın Batı Sahra üzerindeki egemenliğini tanımasıyla birlikte daha fazla dinamizm kazandı. Bu dinamizmin, sonrasında çeşitli karşılıklı adımlarla beslenmeye çalışıldığı ve normalleşme süreçlerini güçlendirme amacıyla iki aktörün irade ortaya koyduğu söylenebilir. Ancak İsrail'in 7 Ekim'den bu yana Gazze'de Filistinlilere yönelik uluslararası hukuk kurallarını ihlal ederek gerçekleştirdiği yoğun saldırılar ve bu saldırılar neticesinde aralarında ağırlıklı olarak çocukların bulun-

duğu yaklaşık 20 bine yakın sivilin hayatını kaybetmesi ikili ilişkilerin sürdürülebilirliğini test etmektedir.

Devam eden İsrail saldırılarının Fas'ta Filistinlilerle dayanışma bağlamında kitlesel gösterileri harekete geçirmesi ve gösterilerde ifade edilen en önemli talebin Fas-İsrail ilişkilerinin ve normalleşme sürecinin sonlandırılması noktasında olması, Gazze savaşının Fas açısından yarattığı en önemli etkinin normalleşme politikasına yönelik karşı çıkışların daha fazla artmasıdır. Savaştan önce bile yapılan anketlerin Faslıların üçte ikisinden fazlasının normalleşmeye karşı çıktığını gösterdiği dikkate alındığında savaşın bu hususta yapacağı etkinin oldukça önemli olduğunu göstermektedir.



“

Rabat yönetimi Gazze'ye yönelik İsrail saldırıları başladığı an itibarıyla çatışmanın müzakerelerle ve diplomatik kanallarla durdurulmasından yana çağrılarda bulunmasının yanı sıra savaş karşısında denge politikası sürdürmektedir. Rabat yönetimi bu politika doğrultusunda İsrail saldırıları karşısında net pozisyon almadan tarafsızlığını korumaya devam etmektedir.

”

Faslı yetkililer bu mevcut durum karşısında İsrail'le ilişkilerin normalleşmesinin Fas'ın Filistin'e yönelik devam eden mevcut politikasını etkilemediğini bu politika doğrultusunda Filistin devletinin kurulmasını desteklemeye devam ettiklerini ve Gazze'de kalıcı ateşkes ve oradaki tüm sivilin korunması çağrılarını sürdürdüklerini belirtmektedir. Buna karşın Fas'ın 7 Ekim saldırıları karşısında benimsediği denge politikası yoğun eleştiriler almaya devam etmekte ve Rabat yönetimini İsrail'le ilişkiler konusunda yeni önlemler almaya yöneltmektedir.

FAS'IN DENGELİ POLİTİKASININ SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ

Rabat yönetimi Gazze'ye yönelik İsrail saldırıları başladığı an itibarıyla çatışmanın müzakerelerle ve diplomatik kanallarla durdurulmasından yana çağrılarda bulunmasının yanı sıra savaş karşısında denge politikası sürdürmektedir. Rabat yönetimi bu politika doğrultusunda İsrail saldırıları karşısında net pozisyon almadan tarafsızlığını korumaya devam etmektedir. Diğer taraftan Filistinlilerle dayanışmayı kapsayan kitlesel halk gösterilerine hassasiyet gösteriyor ki bu konuda Fas halkı farklı bir tutum beklemektedir.

Yine de Fas iki devletli çözüme olan bağlılığını yinelemeyi sürdürmektedir. Bunun yanı sıra Fas, Tel Aviv'deki büyükelçisini geri çağırmak gibi bir önlem almadı ve İsrail'le ilişkilerini düşük düzeyli bir profilde sürdürmektedir. Ancak Fas'ın bu dinamikler üzerine temellendirdiği mevcut denge politikasını özellikle İsrail'in saldırıların yoğunluğunu ve dozunu her geçen gün arttırdığı ve bu nedenle uluslararası düzeyden yoğun eleştiriler aldığı bir ortamda ne kadar devam



ettirebileceği daha da önemli bir konu hâline gelmektedir. Fas'ın bu kapsamda karşılaştığı en önemli meydan okuma bölgesel düzeyden ve Faslılardan gelen yoğun kamuoyu baskılarıdır.

İsrail'in özellikle sivilleri ve çocukları da hedef alarak gerçekleştirdiği insan hakları ihlalleri dünyanın birçok yerinde olduğu gibi bölge ve Fas genelinde de oldukça hassasiyet toplamıştır. Bu kapsamda özellikle İsrail'e destek referansında yorumlanabilecek herhangi bir açıklama ve söylem aralarında bölge ülkeleri ve Fas kamuoylarının da yer aldığı tüm kesimlerce yoğun eleştiriler almaktadır. Benzer şekilde tarafsızlık politikası sürdüren ülkeler de mevcut politikalarını revize etmeleri konusunda hem kendi ülkelerinden hem de ülkeleri dışındaki kesimlerden baskı görmektedir. Bu minvalde özellikle Fas'ın denge politikasına eleştirel yaklaşan bölge ülkelerindeki ve Fas kamuoyundaki geniş kesimler, Rabat yönetiminin Filistinlilere destek olmak için daha fazla inisiyatif alması gerektiği ve İsrail'le ikili ilişkilerini yeniden düşünmesi gerektiği konusunda hemfikir gözükmektedir. İkili ilişkilerdeki normalleşmenin başlangıçtan itibaren Faslılar arasında sınırlı bir desteğe sahip olduğu ve bölge ülkelerinin çoğunluğu tarafından eleştirel karşılandığı dikkate alındığında Faslılardan ve bölgedeki kesimlerden gelen baskıların Rabat yönetimi açısından taşıdığı önem daha da anlaşılır olmaktadır. Rabat yönetiminin bu bağlamdaki talepler karşısında aldığı önlemler arasında ikili ilişkilerdeki ivmeyi yavaşlatma düzenlemesi dikkat çekmektedir. Diğer taraftan bu tutumun önümüzdeki

süreçte politika değişikliği ya da mevcudun sürdürülmesi konusunda hangisine yöneleceği konusunda kamuoyu baskısı ve İsrail'in işgal şiddetinin yansımaları belirleyici olabilir.

“

Rabat yönetimi üst düzey yetkilileri konuya ilişkin yaptıkları açıklamalarda İsrail-Fas ikili ilişkilerini sürdürmekten yana olduklarını ancak içten ve bölgesel düzeyden bu konuda gelen baskıları dikkate alarak ikili ilişkilerdeki ivmeyi düşürmeye yönelik bir karar aldıklarını işaret etmektedir.

”

İKİLİ İLİŞKİLERDEKİ İVMEYİ DÜŞÜRME KARARI

Savaş ortaya çıktığı andan itibaren İsrail-Fas ikili ilişkileri önemli gelişmelere tanıklık etti. Faslıların Filistinlilere destek ve dayanışma kapsamında gerçekleştirdiği yoğun kitlesel gösteriler karşısında İsrail, Rabat'ta bulunan irtibat bürosundan İsraili yetkilileri tahliye etti. Bunun yanı sıra iki ülke arasındaki direkt uçuşlar durduruldu ve İsrail Ulusal Güvenlik Konseyi, İsrail vatandaşlarına Fas topraklarına yönelik gerçekleştirecekleri seyahatlerle ilgili güvenlik uyarıları içeren bildirimler yayımladı. Bu gelişmeler karşısında savaş karşısında sürdürdüğü tarafsızlık politikası nedeniyle hem iç hem de dış politika alanlarında zorlu sınav veren Rabat yönetimi, Tel Aviv'le ilişkilerin yapısında görece değişiklikler gerçekleştiren bir dizi önlemler aldı.



Rabat yönetimi üst düzey yetkilileri konuya ilişkin yaptıkları açıklamalarda İsrail-Fas ikili ilişkilerini sürdürmekten yana olduklarını ancak içten ve bölgesel düzeyden bu konuda gelen baskıları dikkate alarak ikili ilişkilerdeki ivmeyi düşürmeye yönelik bir karar aldıklarını işaret etmektedir. Bu kapsamda yapılan açıklamalar ve haber içerikleri Rabat yönetiminin çatışmalar son buluncaya dek en azından İsrail'le karşılıklı gerçekleştirilen toplantıların ve ziyaretlerin sıklığını seyreltme kararı aldığına dikkat çekmektedir. Fas'ın ikili ilişkilerde ya-



vaşlama önlemi aldığı bir diğer alan güvenlidir. Normalleşme sürecinden itibaren İsrail-Fas güvenlik ilişkileri insansız hava araçları, tanklar ve en tartışmalı olan casus yazılım satışı da dâhil olmak üzere bu alanlarda geliştirilen güvenlik ortaklıklarıyla güçlendiriliyordu. Uzmanlar Fas'ın, İsrail'in askeri arz kapasitesinin savaş nedeniyle gerileyeceğini ve bu nedenle silah transferlerinin de yavaşlama ihtimalini de dikkate alarak İsrail transferlerinde daha uzun vadeli gecikmeleri öngördüğünü ve diğer alternatif tedarikçilere başvurma se-

çeneğini masaya yatırmaya başladığını belirtmektedir.

Sonuç olarak, Gazze'deki savaşın Fas açısından oluşturduğu en önemli sonuç ikili ilişkilerin ve normalleşmenin askıya alınması bağlamında Rabat hükümeti üzerinde baskı oluşturmıştır. Fas bu dinamiği dikkate alarak Filistin politikasındaki tarihsel yaklaşımını sürdürdüğünü, barışçıl çözümden yana olduğunu sıklıkla ifade etmesinin yanı sıra İsrail'le ilişkilerindeki hızı yavaşlatmaktadır. Fas'ın 2011 sürecinde ortaya çıkan 20

Şubat gösterilerine ve birkaç ay önce deneyimlediği deprem yönetme stratejisine yönelik tepkileri hafifletmek adına aldığı memnun edici önlemler, Fas'ın Gazze işgali konusundaki politikasını da kamuoyunun taleplerini en azından görece olarak karşılayacak şekilde revize etme ihtimaline yönelik yorumları güçlendirmektedir. Bu durum Gazze İşgal sürecinin sadece Ortadoğu bölgesinde değil Kuzey Afrika ülkelerinin de iç ve dış politika süreçlerini şekillendirdiğini ve kamuoylarının dış politikaya etkisini doğrulamaktadır. ■

ORTADOĞU VE KUZEY AFRİKA'DA YENİ YÜKSEK POLİTİKA GÜNDEMİ: İKLİM KRİZİ

MERVE ZORLU

Doktora İKÇÜ

“

Bugün tartışılan iklim değişikliğinin kökenleri özellikle “insan kaynaklı” olarak tartışılan ve 21. yüzyılda “antropesen çağı” olarak anılan tartışmaların son 30 yılda oldukça genişlediği görülse de kaynaklarının Sanayi Devrimi'ne kadar uzandığı bilinmektedir. Günümüzde güvenlik sorunu olarak ele alınan iklim değişikliği daha çok BM, AB, çeşitli sivil toplum kuruluşları STK'lar ve hâlâ kısıtlı da olsa ulus devletlerce tartışılmaktadır.

”

2023 küresel siyasette birçok değişimin somutlaştığı, silahlı çatışmaların arttığı, enerji kaynaklarının rotasının yeniden oluşturulduğu ve ekonomik olarak durgunlukların yaşandığı bir yıl olmuştur. Mevcut gelişmelerden yola çıkarak 2024 yılında da Ortadoğu'daki siyasi çalkantıların ve çatışma durumunun önemini korurken, başta Amerika Birleşik Devletleri, Hindistan ve Rusya olmak üzere birçok ülkede yıl içinde gerçekleşecek olan seçimlerin, “çok kutuplu” sistemin yarattığı potansiyel düzensizliğin, teknolojik gelişmelerin, ekonomik belirsizliklerin ve büyüme düşüşlerinin Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da etkili olacağı ön görülebilmektedir. Ancak 2024'ün ve gelecek yılların önemli alanlarından birisi de iklim krizidir. Nitekim ilgili

bilim insanları tarafından 2023 kayıtlardaki en sıcak yıl olarak belirlenirken 2024'ün yeni rekoru kırma potansiyeline dikkat çekilmektedir. Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri tarafından yüksek-düşük politika arası ikileme değerlendirilen iklim değişikliği konusu gerek taşıdığı potansiyel çatışma riskleri gerekse de temiz enerjiye geçiş ve yeni yeşil güçlerin ortaya çıkmasının yaratacağı rekabetle bölgeyi yakından ilgilendirmektedir.

KÜRESEL GÜNDEMİN ŞİDDETLENEN SORUNU İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ

Soğuk Savaş öncesi dönemde düşük politika alanında değerlendirilen iklim değişikliği konusu güvencilikte genişleyen ve derinleşen



algıyla yüksek politikanın alanı ol-
maya başlamıştır. Böylece güvenlik
ve çevre arasındaki ilişki, deyim
yerindeyse yeniden keşfedilmeye
başlanmıştır. Nitekim bugün tar-
tışılan iklim değişikliğinin kökenleri
özellikle “insan kaynaklı” olarak
tartışılan ve 21. yüzyılda “antro-
pesen çağı” olarak anılan tartış-
maların son 30 yılda oldukça ge-
nişlediği görülsede kaynaklarının
Sanayi Devrimi'ne kadar uzandığı
bilinmektedir. Günümüzde gü-
venlik sorunu olarak ele alınan
iklim değişikliği daha çok Birleşmiş
Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB),
çeşitli sivil toplum kuruluşları
(STK) ve hâlâ kısıtlı da olsa ulus
devletlerce tartışıl-

maktadır. Bu bağlamda 1970'ler-
den itibaren kal-
k ı n m a
odaklı ele
alınan ik-
lim deği-
şikliği

konusu son yirmi yıldır ulusal gü-
venlik, uluslararası güvenlik, eko-
lojik güvenlik ve insani güvenlik
olarak farklı referans nesnelere
konu olarak gittikçe daha fazla ül-
kede yüksek politika alanına alın-
maktadır. 2005'te yürürlüğe giren
Kyoto Protokolü ve 2016'da yü-
rürlüğe giren Paris Anlaşması kü-
resel toplumun iklim değişikliğine
yönelik güvenlik algısındaki deği-
şimin tezahürü olmuştur.

“

**Bölgede var olan mevcut sınır
anlaşmazlıkları, göçmen
problemleri, çatışma alanları,
kaynak kullanım sorunları,
ülkeler arası gelir dengesizliği
ve ulus içi fırsat
eşitsizlikleriyle Ortadoğu ve
Kuzey Afrika ülkeleri için
iklim değişikliğinin yaratacağı
etkiler doğrudan çatışmaları
tetikleme potansiyeli
taşımaktadır. Bu sebeple
bölgenin dünyadaki en kurak
alanlar içerisinde yer alması
iklim değişikliği risklerinin
güvenlik bağlamında daha da
önem kazanmasına neden
olmaktadır.**

”

İklim değişikliği kaynaklı doğal
afetler çoğu durumda yalnızca et-

kilenen ülkeler için bir güvenlik
sorunu olarak algılanarak iklim
konusuna gereken önem verilme-
mektedir. Ancak iklim değişikli-
ğinin krize dönüşme potansiyeli
uzun vadede içinde yeni çatışma
alanları doğurma riskinden kay-
naklanmaktadır. Çünkü küresel
ısınma kuraklık, sel, doğal afetler,
fırtına ve yangınlarla ekonomik,
siyasi ve insani birçok problemi
beraberinde getirmektedir. Böylece
çölleşme, tarım arazilerindeki ve-
rimliliğin azalması, su kıtlığı ve
tüm bunların sebep olabileceği
ulusötesi göçler ülkeler arasında
toprak ve sınır anlaşmazlıkların-
dan, gıda ve insani güvenliğe kadar
birçok sebeple uluslararası çatışma
riskini artırmaktadır. Diğer bir ça-
tışma riski ise ulus altı alanlarda
oluşmaktadır. Kısa süreli çevresel
olaylar çoğu kişiyi aynı şiddetle
etkilemese de uzun vadeli etkiler
ve adaptasyon kapasitesindeki
farklılıklar görece yoksunlukla şid-
detlenerek çatışma riskini artır-
abilmektedir. Ekonomik ve politik
eşitsizlikleri daha görünür hâle
getiren iklim değişikliği yansımalarıyla şikayetler artabilecek, radikal
tutumlar yükselebilecek ve şiddet
içeren eylemleri de kapsayacak şe-
kilde harekete geçmek için insanları
birleştirebilecektir. Tüm bu riskler



iklim değişikliği konusunun yüksek politika kapsamında değerlendirilmesine ilişkin önemli gerekliliklerdir. Bu bağlamda bölgede var olan mevcut sınır anlaşmazlıkları, göçmen problemleri, çatışma alanları, kaynak kullanım sorunları, ülkeler arası gelir dengesizliği ve ulus içi fırsat eşitsizlikleriyle Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri için iklim değişikliğinin yaratacağı etkiler doğrudan çatışmaları tetikleme potansiyeli taşımaktadır. Bu sebeple bölgenin dünyadaki en kurak alanlar içerisinde yer alması iklim değişikliği risklerinin güvenlik bağlamında daha da önem kazanmasına neden olmaktadır.

ORTADOĞU VE KUZAY AFRIKA'DA İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ BÖLGESEL KRİZE DÖNÜŞEBİLİR Mİ?

Uzmanlar 40-50 yıl içerisinde nüfus artışının da etkisiyle 1-3 milyar arası insanın yerlerinden olacağını tahmin etmektedir. BM'ye göre iklim kaynaklı göçlerin yaşandığı dönemine girilmiştir. BM İç Göçleri İzleme Merkezinin 2022 verilerine göre, yıl içinde yaşanan göçlerin yarısından fazlası felaketler nedeniyle gerçekleşirken neredeyse tamamı sel, fırtına, kuraklık, yangın, toprak kayması ve aşırı sıcaklık gibi hava olayları sebebiyle olmuştur. Dünyadaki göçmenlerin kaynak ülkelerinin çoğunun yer aldığı Ortadoğu ve Kuzey Afrika dünyanın en kurak bölgeleri arasında yer alırken aynı zamanda su kaynakları açısından da oldukça sınırlıdır. Günümüzde su sıkıntısı yaşayan 17 ülkeden 12'si bu bölgede yer almaktadır. Ülke İçinde Yerinden Edilme Merkezinin



(IDMC) verilerine göre, 2022'de bölgede yaşanan felaketler nedeniyle 305 bin kişi ülke içinde yer değiştirmek zorunda kalmıştır. Dünya Bankası raporlarına göre, 2050 yılına kadar sadece Kuzey Afrika'da 19,3 milyon kişinin iklim değişikliği sebebiyle yerinden olması söz konusudur. Hükümetlerarası İklim Değişikliği Panelinin (IPCC) raporlarına göre de Akdeniz Kuşağı küresel ısınma ve iklim değişikliğinden en şiddetli etkilenen bölge olmaya devam etmektedir. Bölgede aşırı sıcaklık ve yağıştan meydana gelen sel ve yangınlar 2023 yılı içerisinde Türkiye, Tunus, Cezayir ve son olarak da Libya'yı ciddi şekilde etkilemiştir. Ayrıca Akdeniz'de suların yükselmesi riski buradaki ülkeleri potansiyel göç kaynağı ülkeler yapmaktadır. Bölgedeki mevcut sınır anlaşmazlıklarının ise sulardaki değişmeler sebebiyle yeni boyutlar kazanması muhtemel görünmektedir.

Dünya'da su açısından ilk ciddi sıkıntıyı yaşama potansiyeli olan ülkenin Yemen olduğu düşünülmektedir. Bölgede görece su kaynakları açısından iyi durumda olduğu bilinen Mısır'ın ise mevcut nüfus büyümesinin bu kaynaklar tarafından karşılanmasının mümkün olmadığını göstermektedir. Ayrıca Mısır'ın en önemli su kaynağı olan Nil üzerinde bugüne kadar sadece Mısır'a ait olan Aswan Barajı bulunurken, Etiyopya da bu nehir üzerinde bir baraj inşası kararı almıştır. Bu su kaynağı sebebiyle daha önce Sudan'la savaşa dahi girebileceğini açıklayan Mısır için Etiyopya'nın yeni baraj kararı bölgede gerginliği yükseltmektedir. Bu durum iklim krizinin uluslararası güvenliği ne denli tehdit edip diplomasi yollarını tıkayabileceğini göstermektedir.

2023 yılında BM Kalkınma Programı (UNDP) iklim değişikliği se-



bebiyle Irak'ta bir yıl içinde yaklaşık 400 bin dönüm tarım arazisinin yitirildiğini saptamıştır. UNDP Irak Temsilcisi Auke Lootsma, ülkedeki sıcaklıkların küresel sıcaklığa oranla 2-7 kat arasında daha hızlı artması sebebiyle iklim değişikliğine karşı en kırılgan ülkeler arasında beşinci sırada yer aldığını belirtmiştir. Ülke bataklıkların kuruması, arazi bozulmaları ve çölleşme sorunları sebebiyle Irak, Ortadoğu'da toz ve kum fırtınalarından en çok etkilenen ülkelerden biri olmaktadır. Son 20 yıl içerisinde ise %4 çölleştiği bilinmektedir. Bu gelişmeler ülke içinde yer değiştirmeleri tetiklerken uluslararası göçe de önümüzdeki dönemlerde kaynaklık edebilecektir. Benzer tehditlerle karşı karşıya olan İran'ın Hazar Denizi'ne kıyısı olan Gilan ve Mazenderan şehirleri dışında kalan bölgesi %80 oranında kuraklıkla yüzleşmektedir. Araştırmalar, İran topraklarında her

yıl ortalama 12 milyon hektarlık bir alanın çölleştiğini göstermekte ve ciddi bir oranda toprak erozyonunun yaşandığı bilinmektedir. İran Göç Gözlemevi verilerine göre, gelecek 10 yılda ortalama 2,6 derecelik sıcaklık artışı ve %35 oranında yağış azalması İran'ın önemli problemlerinden biri olacaktır. İklim değişikliğinin etkilerine ek olarak devlet tarafından yanlış yönetilen su kaynakları da krizin şiddetini artırmaktadır. Ekonomik ve gıda güvensizliğinin yaşandığı bölgelerden kontrolsüz ve dengesiz göç doğmaktadır. Ülke içindeki yer değiştirmeler hedef bölgelerde nüfus artış hızıyla birleşerek iklim değişikliğinin şiddetini ülke coğrafyasına yayarken ulus ötesine taşıma potansiyeli doğurmaktadır.

21. yüzyılın en fazla kitlesel göçüne sebep olan Suriye iç savaşının da iklim değişikliğiyle ilişkisini ortaya koyabilecek güçlü nedenler bulunmaktadır. Nitekim iklim değişikliği kaynaklı azalan yağışlar 2007-2010 yılları arasında ülkeyi kuraklıkla sınamıştır. Rejim tarafından yanlış yönetilen su kaynakları sorunuyla birleşen iklim değişikliği Kuzeydoğu bölgesinde hasatların %65 azalmasına neden olurken hayvancılığı da ciddi şekilde etkilemiştir. Böylece yaklaşık bir milyon insan ülke içinde yer değiştirmek zorunda kalmıştır. Kuraklıkla birlikte gıda güvensizliğinin ve aşırı yoksullaşmanın en şiddetli yaşandığı vilayetlerden olan Dera, Ocak 2011'de ilk ayaklanmaların başladığı yer olmuştur.

Bugüne kadar bölgede yaşanan iklim değişikliği kaynaklı sorunların

gerek uluslararası gerekse de ulus altı alanlarda çatışmaları ne denli tetikleyici olabileceği görülmektedir. Önümüzdeki yıllarda iklime bağlı artma potansiyeli olan gıda güvensizliği, fırsat eşitsizlikleri ve insani güvenlik arayışları bölge güvenliğini daha kırılgan hâle getirecektir. Ancak ülkelerin mevcut tutumları iklim konusunun hâlâ düşük politika alanında değerlendirilmesi sorununu devam ettirmektedir. Bunun en büyük sebeplerinden birisi büyük ekonomilerin fosil yakıtlardan kolay vazgeçemediğinin görülmesidir. Diğer taraftan temiz enerjiye geçme konusundaki yükselen küresel trend, yeni yeşil güçlerin ortaya çıkmasını ve enerji kaynaklarının haritasının yeniden oluşturulmasını beraberinde getirecektir. Bu bağlamda da petrol ve gazın arzı belirli bölgelerde azalırken; lityum, nikel ve bakır gibi yenilenebilir enerji emtialarının önem kazanması söz konusudur. Yeşil kaynaklar için artan rekabet bölgedeki jeopolitiği ve ticareti de yeniden şekillendirme potansiyeli taşımaktadır. Nitekim fosil kaynakların merkezlerinden olan başta Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri olmak üzere Körfez ülkelerinin yeşil enerjiye yönelik yaptığı yatırım ve atılımlar yeni enerji rotalarında da yerlerini korumaya yönelik hamleler olarak okunabilecektir. Bu bağlamda bölge ülkelerinin iklim değişikliği konusunu yüksek politika kapsamına alması hem küresel eğilimleriyle hem de güvenlik riskleriyle beraber bir gereklilik hâline dönüşmektedir. Sonuç olarak temiz enerjiye geçiş çabalarının 2024'te de önemli gündemlerden olacağı küresel adımlardan anlaşılmaktadır. ■

GAZZE SAVAŞINDA İSRAİL'İN DÜRZİ ASKERLERİ

“

8 Ekim'de, savaşın başlamasından bir gün sonra Lübnan'daki Dürzi Lider Velid Canbolat, İsrail Ordusunda askerlik yapan Dürzi gençlere seslenerek, “Ey işgal altındaki Filistin'de İsrail Ordusuna zorla askere alınan Dürzi Araplar! Hamas'ın ve Filistin halkının özgürlük savaşçıları karşısında savaşa katılmayın” sözleriyle Dürzilerin ordudan ayrılmaları yönünde çağrıda bulundu. Canbolat, daha önceki İsrail işgallerinde de benzer çağrılarda bulunmuş ve Dürzileri “Filistinli kardeşlerine” karşı savaşmaktan uzak durmaları konusunda uyarılmış olsa da bu talep, İsrail tarafında bir karşılık bulmamıştı.

DR. TUBA YILDIZ

Akademisyen İSTANBUL ÜNİ.

Hamas-İsrail gerginliğinin büyük bir savaşa dönüşmesinden bu yana gözler dış aktörler ve müdahale senaryoları kadar İsrail ve Hamas'ın iç dinamiklerinde rol oynayan unsurlara da çevrildi. Meselenin Lübnan'a bakan tarafı Hizbullah üzerinden temellendirilse de İsrail Ordusunda görev yapan ve çatışmaların ilk günü itibarıyla sahada olan Dürzi askerler de Lübnan'daki mezhepdaşlarının gündeminde yer almaya başladı. Bu doğrultuda Lübnan'ın kilit taşlarından biri olan Dürzilerin Gazzelilere karşı yürütülen operasyonda yer alması, Dürzi cemaatini olduğu kadar siyasi liderlerin de dikkatlerini bu meseleye vermelerine neden oldu.

8 Ekim'de, savaşın başlamasından bir gün sonra Lübnan'daki Dürzi Lider Velid Canbolat, İsrail Ordusunda askerlik yapan Dürzi gençlere seslenerek, “Ey işgal altındaki Filistin'de İsrail Ordusuna zorla askere alınan Dürzi Araplar! Hamas'ın ve Filistin halkının özgürlük savaşçıları karşısında savaşa katılmayın” sözleriyle Dürzilerin ordudan ayrılmaları yönünde çağrıda bulundu. Canbolat, daha önceki İsrail işgallerinde de benzer çağrılarda bulunmuş ve Dürzileri “Filistinli kardeşlerine” karşı savaşmaktan uzak durmaları konusunda uyarılmış olsa da bu talep, İsrail tarafında bir karşılık bulmamıştı. Bununla birlikte hâlihazırdaki çatışmaların boyutları ve İsrail'in savaş hukukunu hiçe sayan katliamları, ordudaki askerlerin varlıkları açısından İsrail dışındaki Dürzi toplumunda da rahatsızlıkların artmasına yol açtı. Kara Savaşının başlamasından kısa bir süre sonra ölen askerlerin cenazesini taşıyan Dürzilerin görüntüleri hızlıca yayılırken, 1 Kasım'da Kıdemli Subay Dürzi Selman Habaka'nın öldürülmesi, 7 Ekim itibarıyla da Gazze savaşında 40'tan fazla Dürzi askerinin öldüğünün kayıtlara geçmesi, bu askerlerin



pozisyonunu bir kez daha tartışmaya açtı.

İSRAİL ORDUSUNDA NEDEN DÜRZİLER VAR?

Bu doğrultuda özellikle 7 Ekim'den bu yana sorulan sorulardan biri de Dürzilerin neden İsrail ordusunda yer aldıkları oldu. Velid Canbolat'ın yukarıdaki ifadeleri dikkate alındığında Dürzilerin İsrail tarafından zorla askere alındıkları izlenimi öne çıkmaktadır. Nitekim Dürziler, uzun yüzyıllar boyunca Arap dünyasında hâkim devletlerin tebaası olsalar da askerlik vazifesinden muaf tutulmakla dikkat çekmişlerdi. I. Dünya Savaşı'nda Cemal Paşa'nın Suriye'de Dürzilerden tabur oluşturmak istemesi karşısında dahi ayaklanan Dürzilerin bir kısmı ancak Şekib Arslan'ın gönüllü müfrezeleri olarak savaşa katılmayı kabul etmişlerdi. 1948'de İsrail'in Filistin topraklarını işgaliyle ise Dürziler açısından farklı yol haritasının çizildiği gözlemlenmiştir. İşgalin başlarında Dürzi köylerini savunmak üzere kurulan gönüllü birlikler, İsrail milisleri Haganah'a karşı savaşmış olsalar da İsrail'in başarılı olması karşısında yurtlarını terk etmek

yerine kurulan yeni devletle anlaşmayı tercih ettiler. İmzalanan kan anlaşmasıyla (Brit Damim) Dürziler, işgal topraklarında kalmaya devam ettiler ancak İsrail Ordusu için de gereken asker ihtiyacını karşılamayı zorlu bir süreçten sonra kabul ettiler.

1948 yılında kurulan İsrail Savunma Güçlerinin (IDF) askerlik şartları 1951 yılındaki zorunlu askerlik yasasıyla belirlenmiştir. Yasa, Arap Müslüman ve Hristiyanları askerlikten muaf tutarken, 1956 yılında Dürzileri ordunun içine dahil etmiştir. Bu noktada kuruluşunun ilk yıllarında daha az Yahudi nüfusa sahip olması ve İsrail'in de ordu için gerekli olan asker ihtiyacının karşılanması konusunda Dürzileri kullanması IDF'nin planlı ve başarılı bir girişimde bulunduğunu göstermektedir. Dürzilerin pragmatizmi ve kapalı bir toplum olmaları nedeniyle İsrail'le çatışmak yerine uzlaşmayı tercih etmeleri, İsrail'in Dürzi askerleri orduda kullanmasında da yardımcı olmuştur. Tarihi süreçte Dürzi askerlerin oluşturduğu taburlarla da ordunun içinde Yahudilerden fazla Dürzi

askerin görev alması söz konusu olmuştur. Dürziler içinde zaman zaman askere gitmek istemeyenler arasında sesler yükselse de ordudan hiçbir zaman büyük bir kopuş sergilenmedi.

Dürzilerin askerlik konusunda Yahudilerden ayrıldığı tek nokta ise Yahudi kadınlar askerlik görevini yerine getirme zorunluluğuna sahipken, Dürzi kadınlar orduda alınmamaktadır. 2023 yılında Yahudi olmayan kadınlara da zorunlu askerlik uygulaması hakkında bir taslak hazırlanması Dürzi toplumunu ayağa kaldırmış; Dürzi dini lider Muvaffak Tarif Dürzi kadınların askere alınamayacağı hususunda İsraili yetkilileri uyarıyordu. Taslak askıya alınmış olsa da ilerleyen zamanlarda İsrail'in çekmesinde sakladığı taslağı yeniden gündeme getireceği tahmin edilmektedir. Bu durumda ise Dürzilerle İsrail arasında yeni bir ciddi krizin yaşanması güçlü bir ihtimal olacaktır.



“

Her ne kadar Ortadoğu güvenlik çalışmaları uzmanlarından Seth Frantzman, Dürzi askerlerin İsrail Ordusunda öne çıktıklarını söylese de mevcut durumda Dürzilerin İsrail açısından konumları göz önünde bulundurulduğunda aksini yansıtan gerçekler açığa çıkmaktadır. Bunun yanı sıra Dürzilerin İsrail için savaşmaktan onur duyduklarına dair özellikle Gazze savaşından sonra ortaya atılan iddialar da sosyal statülerinin detaylarına inildiğinde inandırıcılığını yitirmektedir.

”

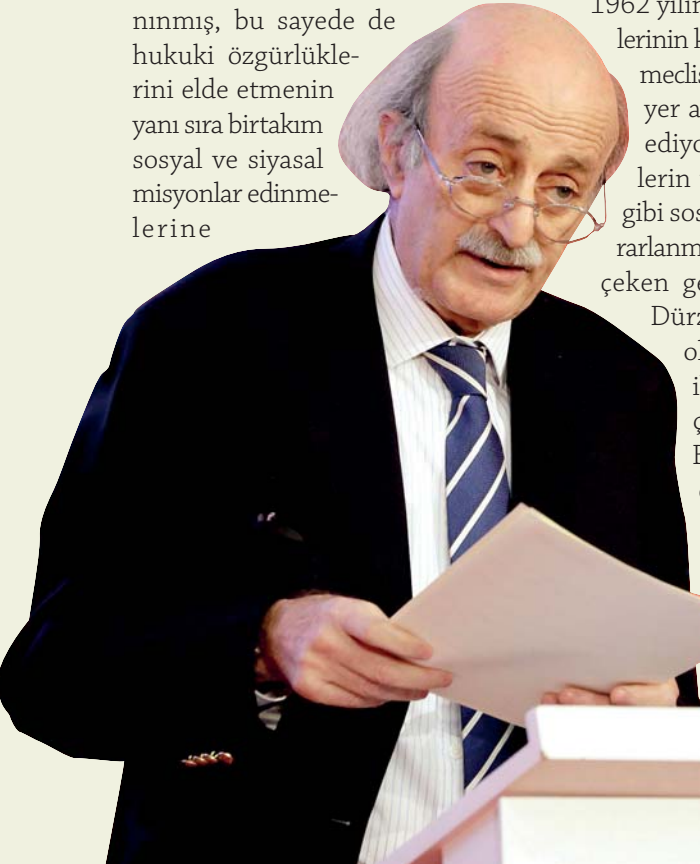
DÜRZİLERİN KAYIPLARI VE KAZANIMLARI

Dürziler, İsrail’le yaptıkları anlaşma sonucunda 1957 yılında bağımsız bir dinî cemaat olarak tanınmış, bu sayede de hukuki özgürlüklerini elde etmenin yanı sıra birtakım sosyal ve siyasal misyonlar edinmelerine

de izin verilmiştir. Bu doğrultuda 1962 yılında Dürzi mahkemelerinin kurulması, ayrıca İsrail meclisinde Dürzi siyasilere yer alarak cemaati temsil ediyor olmaları ve Dürzilerin yol, hastane ve okul gibi sosyal hizmetlerden yararlanmaları ilk etapta dikkati çeken gelişmeler olmuştur.

Dürzi askerler de vatan olarak gördükleri İsrail’de hizmet etmekten çekinmemişlerdir. Buna rağmen Dürziler orduda en alt kademelerde görevlendirilmiş, 2001 yılına kadar Dürzi askerlerin hiçbirisi general

pozisyonuna yükselememiştir. Bununla birlikte her ne kadar Ortadoğu güvenlik çalışmaları uzmanlarından Seth Frantzman, Dürzi askerlerin İsrail Ordusunda öne çıktıklarını söylese de mevcut durumda Dürzilerin İsrail açısından konumları göz önünde bulundurulduğunda aksini yansıtan gerçekler açığa çıkmaktadır. Bunun yanı sıra Dürzilerin İsrail için savaşmaktan onur duyduklarına dair özellikle Gazze savaşından sonra ortaya atılan iddialar da sosyal statülerinin detaylarına inildiğinde inandırıcılığını yitirmektedir. Nitekim 2018 yılında Knesset’te kabul edilen Yahudi Ulus Devlet Yasası’nda İsrail’in yalnızca Yahudilerin ana vatani olduğunu içeren maddenin yer alması Dürzi asker-





lerdeki kimlik bunalımını net bir şekilde açığa çıkarmaktadır. Kendilerini İsrail'e sadık olarak gören ve bu bağlılıkla devlete hizmet eden askerlerin, yine İsrail devleti tarafından vatansız olarak görülmesi ordudan gözle görülür olmasa da kopmaların yaşanmasına neden olmuştur. Bu bağlamda yasanın kabulünden sonra İsrail Ordusunda hâlen yedek kuvvetlerde görev yapan 100 eski üst düzey Dürzi subay protesto gösterilerine katılmış, protestolarda kendisini "ölmeden ölen biri" olarak tanımlayan Dürzi Tuğgeneral İmad Fares, ordudaki Dürzi askerlerin sürekli ayrımcılıkla karşı karşıya kaldıklarını söyleyerek tepkisini dile getirmiştir.

Dürzi askerlerin 2018 yılındaki Ulus Devlet Yasası'ndan önce de ordudaki muameleden rahatsız oldukları anlaşılmaktadır. Bu noktada Dürzi askerlerin Yahudi askerler tarafından sözlü tacizlere uğradıklarına dair iddialar zaman zaman açığa çıkmıştır. Diğer taraftan İsraili Dürzilerin eğitim ve diğer sosyal hizmetler konusunda da ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmeleri ve bunun devlet tarafından kendilerine uygulanan politikalarla hissettirilmesi, toplumsal çatlakların gün yüzüne çıkmasına neden olmaktadır. Binyamin Netanyahu'nun Dürzilere hak ettikleri hakları vereceklerini söylemiş olması ise gerçeklikten uzak bir anlam taşımaktadır. Dürzi askerlerin Gazze savaşında ön cephelerde

yer alıp, savaşta sürekli kayıp vermeleri, Dürzilerin toplumsal statülerinin iyileştirilmesine yönelik beklentilerini artırmaktadır. Dürzilerin İsrail içinde problem yaşadıkları en önemli konulardan biri, devletin yeni bina inşa etme veya buldukları mahallelerde kentsel dönüşüm veya restorasyon gibi çalışmalar yapmalarının kanunen yasak olmasıdır. Dürziler illegal yollarla yapılan iyileştirmeler karşısında ise ağır yaptırımlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu sorundan başlanarak Dürzi askerlerin 3 yıllık görevden sonra kurmaya çalıştıkları hayatta karşılaştıkları ilk problem olan yaşam koşullarının, Gazze savaşından sonra düzeltilmesi umulmaktadır. Dolayısıyla savaşta ölen askerlerinin İsrail tarafından takdir edilmesinden daha fazla ve somut karşılıklar beklemektedirler.

Son tahlilde, İsrail Ordusunda tahminlere göre 3000 civarında Dürzi askerinin görev yapıyor olması, yukarıda sayılan birtakım sorunların çözülmesi için yeteri kadar etkili olmasa İsrail'in Dürzilere yönelik politikasındaki krizler çözülmediği müddetçe Dürzi askerlerin İsrail ordusundan kopması kolaylaşacaktır. Diğer taraftan Dürzilerin Filistin meselesine yaklaşımları da İsrail'in işgal anlayışıyla bütünüyle örtüşmemektedir. Nitekim kendilerini İsraili olarak tanımlasalar da Dürzilerin %42'si iki devletli çözümü savunmaktadır. Karşı karşıya kalınan ikinci sınıf vatandaşlık, Dürzilerin üzerinde belirgin bir şekilde uygulandığında ise Velid Bey'in sözleri kısa vadede karşılık bulmayacak ancak her geçen sürede önemi artacaktır. ■

AFRİKA'DA BARIŞ ANLAŞMALARI: 2015 CEZAYİR ANLAŞMASI ÖRNEĞİ

“

Kapsamlı Barış Anlaşması (2005), Afrika'daki çatışmalar arasında en uzun ve ölümcül çatışmalardan biri olan İkinci Sudan İç Savaşı'nı sona erdirmiştir. Anlaşmayla birlikte Güney Sudan'da özerk bir hükümet kurulmuş ve buradaki yapı 2011'de Güney Sudan adıyla bağımsızlığını kazanmıştır.

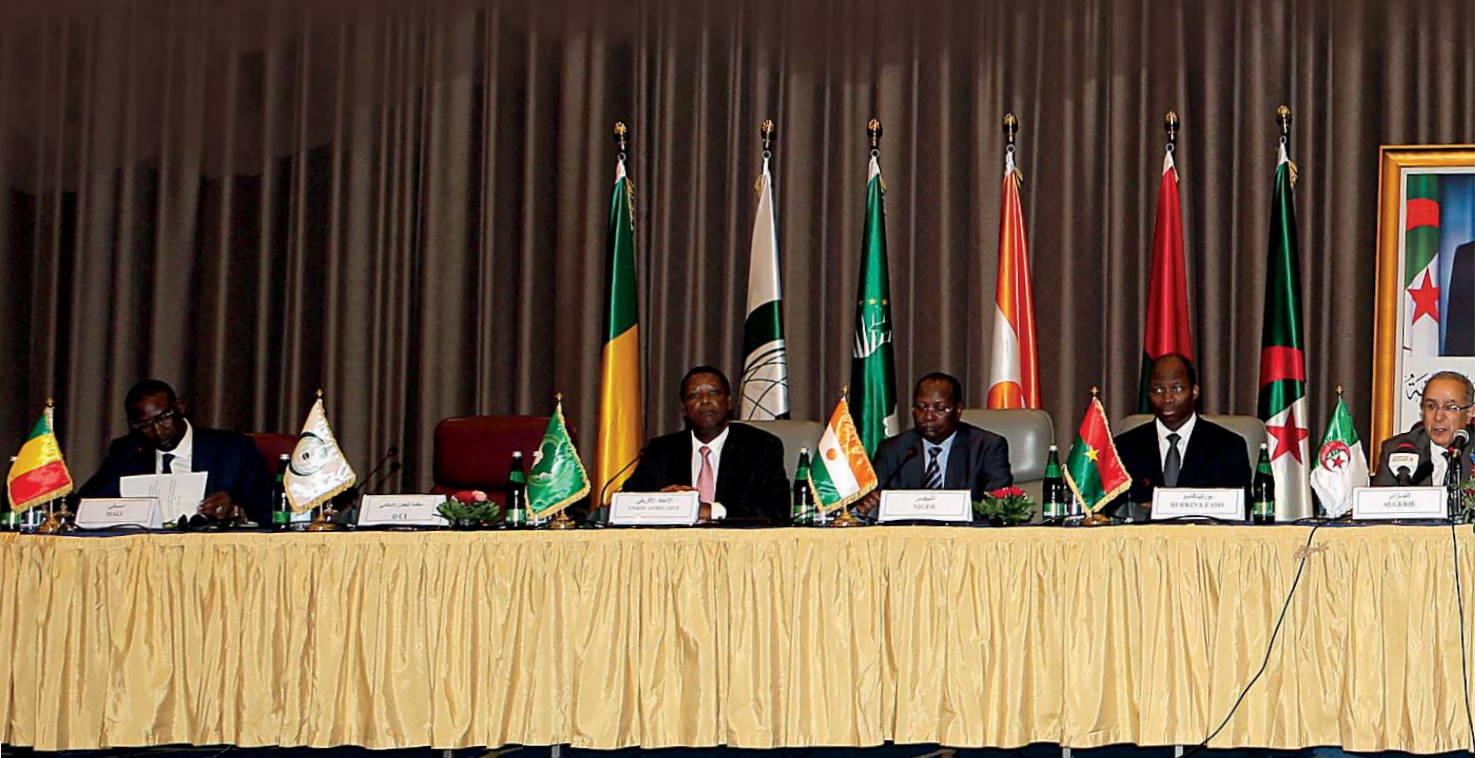
”

FUAT EMİR ŞEFKATLİ

Araştırmacı ORSAM

Soğuk Savaş sonrası güvenliğinin tanımı ve öznesindeki derinleşme ve genişleme, bireylerin ön planda tutulduğu ve devletlerin güvenlik politikalarında bireylerin merkeze alındığı bir döneme öncülük etmiştir. Bu dönüşüm, özellikle sömürge sonrası sınır tartışmalarının Soğuk Savaş döneminin devlet merkezli tehdit algılamaları gereği

ikinci plana atıldığı Afrika gibi üçüncü dünya ülkelerinde kendini net bir biçimde hissettirmiştir. 1990 sonrası dönem incelendiğinde, sınır sorunları, düşük ekonomik kalkınma verileri ve zayıf bürokratik yapıların yanı sıra Afrika'da devlet dışı silahlı aktörlerin (DDSA) sayılarındaki artış ve küresel ölçekte faaliyet gösteren terör örgütlerinin kıtaya yönelik angajmanlarını artırması, Afrika kıtasını iç savaş ve çatışmaların merkezi hâline getirmiştir. Bu dönem içinde Ruanda, Sierra Leone, Sudan ve



Mali gibi kıtanın farklı noktalarında meydana gelen çatışmalar, yarattığı insani krizler sebebiyle uluslararası toplumun da gündemine gelmiştir. Öyle ki Birleşmiş Milletler (BM) nezdinde hayata geçirilen barışı destekleme müdahaleleri, birinci nesil (barışı koruma, barışı destekleme) ve ikinci nesil (barış inşa) operasyonlar şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Ruanda İç Savaşı (1993) ve Srebrenitsa Katliamı'nda (1995) alınan dersler, zaman içinde insani müdahale doktrininin koruma sorumluluğu konseptine dönüşmesine önyak olmuştur.

AFRİKA'DA BARİŞ ANLAŞMALARI

Afrika'da çatışma sonrası, çatışan tarafların karşılıklı rıza ve mutabakat hâlinde oluşturdukları metinler barış anlaşmalarıdır. Barış anlaşmaları, Johan Galtung'un tabiriyle negatif barıştan pozitif ba-

rışa geçişteki en temel etkidir. Dolayısıyla fiziksel şiddet ve çatışmanın olmadığı ancak tarafların fikrîsel, siyasi ve sosyal ayrışma içinde olduğu negatif barış durumundan toplumsal, ekonomik ve siyasi uzlaşımın sağlandığı pozitif barışa geçişte belli ilke ve kuralların yazılı olduğu bir çerçeve metin, tartışmalı konuların görüşülmesi adına ve daha önemlisi ateşkesin sağlanması adına kritik işleve sahiptir. Bundan hareketle barış anlaşmaları, uzun süreli çatışmaları sonlandırmak ve geçici istikrarı sağlamak adına önemli rol oynamaktadır. Dahası bu anlaşmalar genellikle savaştan taraflar, hükümetler ve bazı durumlarda uluslararası paydaşlar arasında karmaşık müzakereleri ve uzlaşmaları da içerir. Bu anlaşmaların en önemli tarafı ise siyasi güç mücadeleleri, etnik gerilimler ve kaynak dağılımındaki anlaşmazlıklar gibi çatışmaların kök nedenlerini ele alma-

ları ve barış için çerçeveler oluşturmalarıdır.

Bunlardan bazılarına değinmek gerekirse Arusha Barış Anlaşması, Ruanda İç Savaşı'nı sona erdirmeyi amaçlamıştır. Anlaşma, güç paylaşımı, silahlı grupların orduya entegrasyonu ve mültecilerin geri dönüşü gibi hükümleri içermektedir. Ancak negatif barış ortamında devam eden müzakereler, anlaşmanın uygulamada yaşadığı zorlukları sonucu 1994 soykırımına zemin hazırlamıştır. Benzer olarak Lome Barış Anlaşması (1999), Sierra Leone iç savaşını sona erdirmek için imzalanmıştır. İlgili anlaşma, isyancı gruplara af tanımış ve onları siyasi güç paylaşımına dâhil etmiştir. Anlaşma, yapısal sorunları ve düşmanlıkları sona erdirmede başarılı olmuş ancak ağır insan hakları ihlallerinden sorumlu kişilere af verilmesi sebebiyle eleştirilerin hedefi olmuştur. Anlaşma kapsamında "savaş



ağası” olarak anılan isimler yeni kurulan geçiş hükûmetinde önemli görevler almış ve bu durum toplumsal memnuniyetsizliği artırarak anlaşmanın meşruiyetini tartışmalı hâle getirmiştir. Bu bakımdan Sierra Leone ve Lome Barış Anlaşması örneği, negatif/pozitif barış geçiş sürecini tam anlamıyla gerçekleştirilemeyen örnekler arasındadır. Son olarak 2005 yılında Sudan’da imzalanan Kapsamlı Barış Anlaşması (2005), Afrika’daki çatışmalar arasında en uzun ve ölümcül çatışmalardan biri olan İkinci Sudan İç Savaşı’nı sona erdirmiştir. Anlaşmayla birlikte Güney Sudan’da özerk bir hükûmet kurulmuş ve buradaki yapı 2011’de Güney Sudan adıyla bağımsızlığını kazanmıştır.

“

Anlaşma temel itibarıyla devlet kurumlarının yerleştirilmesi, ulusal kurumlarda merkeze uzak bölgelerin daha fazla temsil hakkı kazanması, silahlı grupların ulusal orduya entegrasyonu ve kuzey Mali’deki ekonomik büyümeyi desteklemek için bir Kuzey Bölgesi Kalkınma Bölgesi’nin oluşturulmasını öngörüyordu.

”

MALİ İÇ SAVAŞI VE 2015 CEZAYİR ANLAŞMASI

Libya’da 2011 yılında gerçekleşen devrim hareketleri kısa süre içinde Muammer Kaddafi’ye bağlı rejim güçleri ve farklı bölgelerden milis gruplar arasında şiddetli çatışmalara dönüşmüştü. Kuzey Atlantik



Antlaşması Örgütünün (NATO) koruma sorumluluğu konsepti kapsamında ilk müdahil olduğu ülke olan Libya’da NATO’nun hava saldırılarının ardından Kaddafi güçleri zayıflamış ve yenilgiye uğramıştır. Ancak Kaddafi saflarında savaştan Tevarık silahlı gruplar, Kaddafi’nin devrilmesinin ardından silahlarıyla birlikte Mali’ye geçiş yaparak isyan hareketlerini güçlendirmiştir. 2012’nin başlarında Tevarık isyancılar, Azavad olarak adlandırdıkları bölgede bağımsızlık talebiyle isyan başlatmışlar ve bu isyan hızla Mali’nin kuzey bölgelerinin büyük bir bölümünü kontrol altına almıştır.

Takip eden süreçte Fransa’nın Serval (2013) ve Barkhane Operasyonları (2014) Mali Ordusunun sahada isyancı gruplara karşı önemli kazanımlar elde etmesine neden olmuş ve ortaya çıkan tablo 2015’te Cezayir’de Mali hükûmeti ve isyancı gruplar arasında barış müzakerelerine zemin hazırlamıştır.

Anlaşma temel itibarıyla devlet kurumlarının yerleştirilmesi, ulusal kurumlarda merkeze uzak bölgelerin daha fazla temsil hakkı kazanması, silahlı grupların ulusal orduya entegrasyonu ve kuzey Mali’deki ekonomik büyümeyi des-



teklemek için bir Kuzey Bölgesi Kalkınma Bölgesi'nin oluşturulmasını öngörüyordu. Ayrıca anlaşma Carter Center tarafından takip edilmiş ve uygulama safhalarında uluslararası denetim mekanizması yürütülmüştür. Nitekim 2020 yılına gelindiğinde, 5 yıl içinde anlaşma maddelerinin yalnızca %23'ü uygulamaya alınmıştır. Diğer taraftan temel konu maddeleri üzerinde durulmamış, özellikle savunma ve güvenlik konularında silahlı grupların ulusal orduya entegrasyonu ve bölge yönetiminin güçlendirilmesi gibi önemli politik ve kurumsal reformlar gerçekleştirilmemiştir. Bunun yanında eko-

nomik kalkınma fonu etkin bir şekilde kullanılmamıştır. Bununla birlikte anlaşma sırasında Cezayir, ABD ve Fransa'nın baskılarının tarafları tam anlamıyla ikna olmadıkları bazı maddeleri geçici olarak kabul etmeye ittiği söylenebilir.

Dolayısıyla anlaşmaya taraf aktörlerin iradeleri tam anlamıyla anlaşma metnine yansıtılmamıştır. Bu durum anlaşmanın uygulanmasında çeşitli zorluklara, güvenlik ve savunma taahhütlerinin reddedilmesine yol açmış, toplumsal anlamda güçlü bir zemine oturmamıştır. Öte yandan arabulucular, süreç içinde kapsayıcı olma rollerinden ziyade politik manevralara yönelmişlerdir. Örneğin Malili yetkililer, son olarak isyancı liderlerle görüşerek Mali'nin iç işlerine müdahale ettiği gerekçesiyle Cezayir'i suçlayarak ülkedeki büyükelçisini geri çağırdıklarını açıkladılar. Bu kararlar birlikte Kuzey Mali'deki silahlı isyanı sona erdirmeye çabaları nedeniyle iki komşu arasındaki diplomatik gerilimin derinleştiği ifade edilebilir.

“
Müzakereler sırasında arabuluculuk ve çatışma sonrası yeniden yapılanmada yardım açısından uluslararası destek, bu anlaşmaların başarısı için genellikle hayati öneme sahiptir. Mali örneğinde görüldüğü üzere dış destek ya da arabulucu ülkeyle anlaşmanın tarafları arasındaki ilişkiler, sürecin devamlılığını belirlemektedir.
”

Daha önce Mali'deki Azavad Hareketi'ne mensup eski savaşçılar,

11 Eylül 2023 tarihinde Mali devletine karşı savaş ilan etmiş, Gao ve Timbuktu bölgelerinin arasında stratejik bir konumda bulunan Burem kasabası, Azavad silahlı gruplarının saldırılarının ilk adresi olmuştu. Saldırı, 2015 yılında Mali devleti ve Azavad isyancı grubu arasında imzalanan barış anlaşmasının ardından gerçekleşen ilk saldırı niteliğini taşımaktadır.

Gelinen noktada Mali ve Cezayir Barış Anlaşması örneği, Afrika'daki başarısız denemelerden birisi olarak gösterilebilir. Bu bağlamda Mali özelindeki bu denemeden birkaç sonuç çıkarmak mümkündür. İlk olarak barış anlaşmalarının Afrika'daki çatışmaları çözmedeki etkinliği değişmektedir. Bazıları şiddeti sona erdirmekte ve uzlaşmayla yeniden yapılanma sürecini başlatmakta başarılı olmuştur. Diğerleri ise yetersiz uygulama, devam eden destek eksikliği veya daha derin toplumsal ve siyasi sorunları ele alamama nedeniyle daha az etkili olmuştur. İkincisi, anlaşma sonrası barışı sürdürmedeki zorluklar, siyasi kapsayıcılığı sağlama, geçmişteki savaş suçlarıyla ve insan hakları ihalleriyle başa çıkma, eski savaşçıları entegre etme ve sürdürülebilir kalkınma programlarının kurulmasını içermektedir. Sonuç olarak müzakereler sırasında arabuluculuk ve çatışma sonrası yeniden yapılanmada yardım açısından uluslararası destek, bu barış anlaşmalarının başarısı için genellikle hayati öneme sahiptir. Mali örneğinde görüldüğü üzere dış destek ya da arabulucu ülkeyle anlaşmanın tarafları arasındaki ilişkiler, sürecin devamlılığını belirlemektedir. ■

RÖPORTAJ

Hatem Karim el-Falahi:

“GAZZE SAVAŞININ MASKELERİ DÜŞÜRDÜĞÜNE ŞÜPHE YOKTUR”

ABDENNOUR TOUMI

Kurum Dışı Araştırmacı ORSAM

“

Bu süreç İsrail içerisindeki liderler arasında çok büyük bir bölünmeye neden olmuştur. Özellikle de hükümet düzeyinde ve Savunma Bakanlığındaki güvenlik kurumlarının ve askerî kurumların liderleri arasında karşılıklı suçlamaların olduğunu görmekteyiz. Nitekim İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu, 7 Ekim'de yaşanan büyük başarısızlıktan dolayı güvenlik ve askerî kurumların liderlerini sorumlu tutmaktadır.

Gazze Şeridi'nde Filistinlilere karşı devam eden saldırı, Batı Şeria'da gerçekleştirilen toplu cezalandırma, intikam ve bunun bir yandan farklı ideolojik yelpazeye sahip siyasi akımlara, diğer yandan siyasi ve askerî olarak İsrail işgal devletine yansımalarını nasıl değerlendirirsiniz?

Hatem Karim el-Falahi: Öncelikle söylemek gerekir ki 7 Ekim'de başlayan ve bugün de devam eden savaş, işgal güçleriyle topraklarını geri almaya ve ülkesini gaspçı işgalden kurtarmaya çalışan özgür ulusal güçler arasındaki bir savaştır. Dolayısıyla düşmanın bu dönemde yaptığı şey, kamu ve özel mülkiyeti tahrip ederek, altyapıyı yok ederek, hastaneleri, okulları ve evleri yıkarak ve çocuk, kadın ve yaşlılar da dâhil olmak üzere sivilleri öl-

dürerek masum Filistin halkına yapılan bir intikam saldırısıdır. Tüm bu suçlar, İsrail Ordusunun Filistin halkına karşı işlediği soykırım suçlarıdır. Bu nedenle yapılanlar tamamen savaş suçlarıdır ve 1949 Cenevre Sözleşmesi, 1977 Lahey düzenlemeleri ve 1949'da dâhil edilen ekte yer alan birçok maddeye göre uluslararası hukuk ihlal edilmektedir. İsrail Ordusu, "cinayet" olarak adlandırılacak suçları Filistinli direniş gruplarıyla mücadele edemediği için gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla İsrail Ordusunun bu intikam bombardmanı ve aldığı tüm önlemler, el-Kassam güçlerinin 7 Ekim'de 22'den fazla yerleşim yerine girmesine, askerî birlikler, dinleme cihazları ve istihbarat tesisleri de dâhil olmak üzere Güney Komutanlığını kontrol etmesine, silah ve teçhizat elde etmesine karşı

Kimdir?

Hatem Karim el-Falahi

Albay Hatem Karim el-Falahi, el-Cezire kanalında askerî analist olarak görev yapmaktadır. El-Falahi, Irak'ta Bağdat Askerî Akademisinden mezun olmuş ve akabinde askerî bilimler alanında yüksek lisans yapmıştır. Cumhuriyet Muhafızları subaylarından biri olup İran-İrak Savaşı'na, 1990, 1991 savaşlarına ve 2002 savaşına katılmış; birçok cesaret ve onur ödülüne layık görülmüştür. Muhtelif mesleki gelişim kursuna iştirak etmiş olan el-Falahi, Irak Ordusunda "En İyi Alay Komutanı" rütbesi de dâhil olmak üzere askerî görevlere terfi etmiştir.





verilen tepkinin bir parçasıdır. Dolayısıyla iki taraf, yani savaşan taraflar arasındaki etki ve tepki bağlamında karşımıza çıkmaktadır.

İç cepheye yansımaları meselesinde ise Gazze savaşının maskeleri düştüğüne şüphe yoktur. Bu mesele özellikle Filistin yönetiminde ve kontrolü altındaki bölgelerin Gazze'deki Filistin halkına karşı

yapılan katliamlara ayaklanmasına dair şu ana kadar sürdürdüğü pozisyonunda zuhur etmektedir ancak Batı Şeria'daki bazı gruplar son zamanlarda harekete geçmeye başlamıştır. Lakin siyasi düzeyde ve İsrail'le çatışmayı yönetmede çok büyük bir ihtilafın olduğuna inanıyorum. İsrail'in uygulamaya çalıştığı proje ister Batı Şeria ister Gazze Şeridi olsun, her

iki bölgedeki halkı yerinden etme projesi olduğunu unutmamalıyız. Bu nedenle söz konusu bölgeler, Filistinlilerin ülkelerinden çıkarılmasını ve tamamen İsrail'in kontrolünde bırakılmasını amaçlayan bir işgal projesiyle karşı karşıyadır. Dolayısıyla Batı Şeria bölgesi de işgal planının bir parçasıdır. Hiç şüphe yok ki bu süreç İsrail içerisindeki liderler arasında çok büyük bir bölünmeye neden olmuştur. Özellikle de hükümet düzeyinde ve Savunma Bakanlığındaki güvenlik kurumlarının ve askerî kurumların liderleri arasında karşılıklı suçlamaların olduğunu görmekteyiz. Nitekim İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu, 7 Ekim'de yaşanan büyük başarısızlıktan dolayı güvenlik ve askerî kurumların liderlerini sorumlu tutmaktadır.

Abdenour Toumi: Aksa Tufanı Operasyonu Batı'nın maskesinin düşmesine neden oldu mu ve Arap rejimleriyle kitleler, entelektüel ve siyasi elitler ve bölgedeki tarafsız medya arasındaki uçurumu derinleştirdi mi?

“Tüm bu Batılı ülkeler ABD'nin ve İsrail'in arkasında saf tutmuştur, silah sağlamıştır. Bu nedenle bu ülkeler, işgal altındaki topraklarda ve Gazze Şeridi'nde meydana gelen cinayetlerde, özellikle de sivillerin öldürülmesinde suç ortağıdır. Aynı durum Gazze şehrine giden su, elektrik, yakıt ve her şeyi keserek suç işleyen İsrail Ordusu için de geçerlidir.

Hatem Karim el-Falahi: Evet, bu süreç insan hakları, sivillerin ko-



runması gibi tüm değerleri öven Batılı ülkelerin maskelerini gerçekten de ortaya çıkarmıştır. Aynı zamanda, çocuklar ve kadınlar da dâhil olmak üzere sivillerin öldürülmesine, hastanelerin, okulların bombalanmasına vb. sahnelere seyirci kalan Birleşmiş Milletlerden (BM), diğer tüm insan hakları örgütlerine kadar aciz kalan uluslararası örgütlerin sahteliğini de ortaya çıkarmıştır. Buna ek olarak tüm bu Batılı ülkeler ABD'nin ve İsrail'in arkasında saf tutmuştur, silah sağlamıştır. Bu nedenle bu ülkeler, işgal altındaki topraklarda ve Gazze Şeridi'nde meydana gelen cinayetlerde, özellikle de sivillerin öldürülmesinde suç ortağıdır. Aynı durum Gazze şehrine giden su, elektrik, yakıt ve her şeyi keserek suç işleyen İsrail Ordusu için de geçerlidir. Arap ülkelerindeki elitler konusunda ise bu meselenin, Gazze'de olup bitenleri herhangi bir tıbbi yardım bile sağlamadan izleyen Arap yöneticilerle halkları arasındaki uçurumu artırdığına şüphe yoktur. Sonuçta Arap yöneticilerin pozisyonu zayıftı ve hatta etkinlik seviyesine bile erişememişti. Bu durum İsrail'e, işgal altındaki topraklarda yaptıkları katliam ve yıkımı artırmak için büyük bir fırsat ve alan sağlamıştır. Eğer Arap ülkelerinin pozisyonları güçlü olsaydı Batı, İsrail'e silah ve siyasi pozisyonlarla destekleme konusunda şu anda yaptıklarını yapamazdı. ABD, Gazze savaşında İsrail'i desteklemek için 17 kez veto oyunu BM'de kullanmıştır. Dolayısıyla bu meseleyi konuştuğumuzda İsrail'i destekleyen bu ülkelerin uzun bir geçmişinden söz ederiz. Aynı zamanda Arap zirvesinde gerçekleştirilen toplantıların sonuçları dâhil olmak üzere,



Arap ülkelerinin etkisiz pozisyonlarından da söz ederiz. Nitekim zirvede gerçekleşen toplantılarda, olayın ciddiyetiyle bağdaşmayan yetersiz açıklamalar ortaya çıkmıştır.

Abdennour Toumi: Filistin halkına karşı işlenen suçlarla ilgili olarak Arap ve Arap olmayan ülkelerin pozisyonlarını nasıl yorumluyorsunuz ve özel olarak Hamas'ın ve genel olarak Filistin direnişinin geleceği konusunda ne düşünüyorsunuz?

Hatem Karim el-Falahi: Evet, bu savaşta aslında her iki taraf için de belirleyici unsurlar ve güç odakları bulunmaktadır. İsrail'den konuştuğumuzda, ABD ve Batı'dan çok fazla destekten bahsediyoruz. Bu destek olmasaydı İsrail, özellikle askerî, ekonomik ve maddi açıdan bu savaşta dayanamazdı. Olayın gidişatını şu anda nasıl takip ettiğimiz meselesinde ise direniş gruplarının çok güçlü bir kart olan esir kartına sahip olduklarını söyleyebiliriz. Ayrıca İsrail'in uğradığı ka-



yıp, kaldıramayacağı kadar büyük bir kayıptır. Dahası, muharebeden bahsettiğimizde, düzensiz bir kuvvete karşı düzenli bir kuvvetten bahsediyoruz. Bu nedenle, saldırılacak veya kontrol altına alınacak savunma noktaları bulunmamaktadır. Bu nedenle, Gazze Şehri bölgesine yayılmış bir tünel ağından bahsediyoruz ve savaşçılar bu tünelleri, saldırının beklediği yerlerde ortaya çıkmak için kullanmaktadır. Dolayısıyla özellikle işgalci kuvvetler tarafından hatalı

kullanılan tanklarda, psikolojik çöküntü ve yerleşim bölgelerinde savaşma konusunda özel deneyim eksikliği yaşayan kişilerde en büyük kayıplar yaşanmaktadır. Sonuç olarak, sahayı kim kontrol ediyor? Askerî operasyon devamı noktasında -ki ilk kimin haykıracağı bir dönemdeyiz- her iki tarafın artık çok kayıplar verdiğini belirtmek gerekir. Ancak yine de galibiyet, bu savaşı uzatarak ve karşı tarafa kayıplar verdirerek, ateşkesi kabul etmeye ve esirlerin değiş tokuş

edildiği ve savaşın uluslararası garantilerle durdurulduğu müzakerelere gitmeye zorlayan tarafın elinde olacaktır.

Abdenmour Toumi: Devam eden savaşın gidişatının dayattığı siyasi ve askerî değişimler ve belirleyici unsurlar sonrasında Gazze Şeridi'nin geleceği nedir? Katar, Mısır ve ABD'nin başını çektiği "rehine diplomasisi" yaklaşımını nasıl buluyorsunuz? Sahayı kontrol edenin, müzakerelere masasını kontrol edeceğini söylemek mümkün mü?

Hatem Karim el-Falahi: ABD'nin pozisyonunu değerlendirme konusunda Gazze savaşında savaşın baş sorumlusu olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim İsrail Ordusuna silah ve teçhizat taşımak için yaklaşık 220 kargo uçağı, yaklaşık 10 bin ton silah, istihbarat desteği, rehineri serbest bırakma ve düşman hatlarının gerisinde özel operasyonlar yürütme konusunda uzmanlaşmış 2 bin Delta Gücü askeri ve Irak'ın Felluce kentinde ve Afganistan'da olduğu gibi meskûn bölgelerde savaşma deneyimine sahip ABD'li danışmanlar sağlamıştır. Nitekim ABD Dışişleri Bakanı Antony Blinken, İsrail'e geldiğinde "İsrail'e dışişleri bakanı olarak değil, bir Yahudi olarak geldim" demiştir. Buna ek olarak, Başkan Joe Biden'ın yanı sıra Savunma Bakanı ve Dışişleri Bakanı sık sık İsrail'e ziyaretler gerçekleştirmişlerdir. Tüm bu müdahaleler ve Ulusal Güvenlik Danışmanı ile ABD, İsrail'i hem siyasi hem askerî olarak desteklemektedir ve bu bağlamda 14 milyar dolara varan mali yardım sağlamıştır. Dolayısıyla geçtiğimiz dönem boyunca ateşkes

kararı almasını engellediği BM Güvenlik Konseyindeki pozisyonunun yanı sıra bu askerî operasyonu desteklemek için ABD elinden geleni yapmıştır. Dahası Biden sorduğunda defalarca “hayır, ateş etmeyi durdurmayacağız, ateşkes olmayacak” demiştir ve böylelikle bu askerî operasyonu açıkça desteklemiştir. Ancak özellikle ABD'nin yönetimi üzerindeki iç baskıların, bu tutumda küçük bir değişiklik olmasını mümkün kıldığı görülmektedir. Zira ABD'deki kamuoyu yoklamalarına göre Biden'ın popülarite seviyesi 34'e düşmüştür. Kimileri de bu seviyenin 38 olduğunu söylemektedir ve üçüncü bir görüşe göre de yaklaşan ABD seçimleri konusunda sıkıntı yaşanacaktır. Bu nedenle Biden, ABD'nin sivillerin, özellikle çocukların ve kadınların öldürülmesiyle ilgili tutumunu düzeltmeye çalışmaktadır. Aynı zamanda Biden, ABD'nin İsrail'e önerdiği üçüncü aşama üzerinden Netanyahu'ya sivilleri bombalamaması ve yoğun olmayan ancak niteliksel operasyonlarla yetinmesi için baskı yapmaya çalışmaktadır.

Abdenmour Toumi: ABD'nin Kızıldeniz ve Basra Körfezi'ndeki on ülkeden oluşan çokuluslu güvenlik girişiminin beklentileri nelerdir? Bu Husiler'e karşı yürütülen savaşla mı ilgilidir?

Hatem Karim el-Falahi: Çokuluslu güvenlik girişimi, başlangıçta bir Arap ülkesi olan Bahreyn de dâhil olmak üzere on ülkeden oluşmuştur. Ardından, ABD liderliğindeki 20 ülke daha katılmış, Husiler tarafından İsrail'e giden gemileri vurmak için Kızıldeniz'de fırlatılan füzeler ve insansız hava araçlarıyla



mücadele etmeyi amaçlamıştır. ABD, bu gemilerle ilgili bilgileri Husiler'e sağladığı ve Husiler'in buna istinaden bu saldırıları gerçekleştirdiği yönünde İran'ı doğrudan suçlamıştır. Dolayısıyla ABD'nin tutumu, İsrail'in bu konuya müdahale etmesini engellemektedir çünkü bu konu bölgedeki diğer tarafları kışkırtabilirdi. Ayrıca çatışmanın genişlemesine yol açabileceği ve neticede ABD'yi bölgede çatışmanın içine çekeceği için bu durum ABD'nin istediği bir şey değildi. ABD bu çatışmayı istememektedir. Çünkü aynı zamanda bu, Çin'in genişleme politikasını kolaylaştıracak ve Rusya'nın Ukrayna savaşındaki rolünü güçlendirecektir. Bu nedenle bu savaşı bir an önce bitirmeyi istemektedir. Zira bu savaş ABD'yi zor durumda bırakabilecektir. Özellikle de artık bu bölgedeki Müslümanlardan bahsettiğimizde, bu savaşta İsrail'i

destekleyen tutumu ve sivillerin öldürülmesi nedeniyle ABD'ye karşı düşmanlığın arttığı anlamına gelmektedir. Oluşturulan bu güç Kızıldeniz ve Bab el-Mendeb Boğazı'nda bulunmaktadır ancak özellikle şu anda İran'ın bu konuya müdahalesi olduğu için bu mesele gelişebilir gibi görünmektedir. Çünkü İran, özellikle daha önce ABD'nin başını çektiği 39 ülkeden oluşan Force 153 adlı bir güç mevcut olduğundan, bölgede böyle bir gücün oluşturulmasını istemektedir. Ayrıca, bölgedeki ABD askerî gücü çok büyüktür. Dolayısıyla bu konudan bahsettiğimizde, uçak gemisi Eisenhower, nükleer denizaltı Florida, Amerikan destroyeri Mason, muhrip Garnie, Amerikan destroyeri Le Bon ve Bahreyn'deki ABD Beşinci Filosunun bölgeye girişinden bahsetmekteyiz. Dolayısıyla hayati önem taşıyan ve başta Süveyş Kanalı ol-



mak üzere küresel ticaretin yaklaşık %10'unun Batı'ya doğru geçtiği bu bölgede bu tür görevleri yerine getirebilecek çok büyük bir güçten bahsediyoruz.

Abdennour Toumi: Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki rejimlerin ve halkların karşılaştığı zor sorunlar göz önüne alındığında, bu karmaşık sorunlar bölgedeki siyasi, askerî ve ekonomik gerilimleri karmaşıklıklaştırmaya devam edecek mi?

Hatem Karim el-Falahi: Evet, bu meselenin özellikle siyasi, askerî ve ekonomik yansımaları olduğu için genel olarak bölgeyi etkileyeceğine şüphe yok. İsrail Ordusu artık dünyadaki 18. güç değil aksine özellikle 7 Ekim olaylarında kendini ve halkını savunamamasıyla bu gücün zayıf bir güç olduğu ve gelişmiş ülkeler saflarına yükselmediği anlaşılmıştır. Buna ek

olarak, bu savaş nedeniyle bölge ülkelerindeki halklarda ülkelerinin davalarını destekleyemediğine dair yeni bir kültürel farkındalığın oluştuğunu söyleyebiliriz. Dahası, ABD'nin pozisyonu da bölgedeki birçok halkı harekete geçirmiştir. Çünkü ABD, bölge halkları için İsrail de dâhil olmak üzere bölgedeki tüm imkânlarını harekete geçiren temel düşman olarak algılanmaktadır. Bunun kanıtı, ABD'nin arkasında saf tutan Batılı ülkelerin birlikte İsrail'e silah sağlamış olmalarıdır ve bu da bölgedeki düşmanlığı çok önemli ölçüde artırmaktadır.

Abdennour Toumi: İran'ın ve bölgedeki ekseninin Gazze'ye yönelik mevcut saldırının karşısındaki pozisyonunu nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu eksen, krizin başında Hamas'ın birlik çağrısına (gerçekten) yanıt verdi mi?

Hatem Karim el-Falahi: İran'ın ya da direniş ekseninin Gazze'deki olayların gidişatına ilişkin tutumu konusunda, bu eksende yer alan tüm ülkelerin Gazze'deki savaşa müdahale etmeme konusunda anlaşabildiklerini söyleyebiliriz. Pozisyonları başından beri buydu ve bu bağlamda Hamas'ın kendilerine saldırıyla ilgili bilgilendirmediğini ve bu nedenle saldırının sonuçlarına katılmak zorunda kaldığını söylemişlerdir. Buna ek olarak, Lübnan cephesindeki tırmanış yavaş yavaş artmıştır ancak coğrafi bir alanla sınırlı kalmıştır. Dolayısıyla bu tırmanışın Gazze'deki olayların gidişatı üzerinde operasyonel veya stratejik bir etkisi bulunmamaktadır. Evet, bu durum etkilidir fakat Gazze savaşı üzerinde stratejik veya operasyonel bir etkisi bulunmamaktadır. Diğer taraftan Netanyahu hükümeti çatışmayı Lübnan'a yaymayı istemektedir çünkü bu fırsatın eline geçtiğini ve Avrupa ile ABD'nin kendisine büyük destek vereceğini düşünmektedir. Netanyahu hükümeti bu cepheyi açmayı arzulamakta fakat ABD, Çin'in Çin Denizi ve Orta Asya'daki genişlemesi karşısında kendisini çok etkilediği için bu tırmanışı istememektedir. Ayrıca bu durum, Rusya ile Ukrayna arasındaki çatışmayı da etkileyecektir. Dolayısıyla ABD, tarafları caydırmak ve savaşa katılmalarını engellemek için bu gücü kullanmıştır. Söz konusu eksen ülkelerinin pozisyonu, yürüttükleri operasyonların iç çatışmanın gidişatı üzerinde hiçbir etkisi olmadığı ancak bu tarafları meşgul ettiği ve Gazze Şeridi'ndeki çatışmanın çözümü için anlaşma yapmaya zorladığı anlamına gelmektedir. ■

HENRY KISSINGER: ABD'NİN EN TARTIŞMALI DİPLOMATI

RECEP TAYYİP TEKE

Araştırma Asistanı ORSAM

“

Diplomat olduğu dönemde ABD'nin Ortadoğu politikasına da yön veren Kissinger, 1973 Yom Kippur Savaşı sırasında Arap ülkeleriyle İsrail arasında arabuluculuk yaparak ateşkesin sağlanmasına katkıda bulunmuş, Camp David müzakerelerine öncülük ederek Mısır'la İsrail arasında tarihî bir barış anlaşmasının imzalanmasına zemin hazırlamıştır. Ancak görev yaptığı yıllar boyunca uygulamaya koyduğu birçok politika, Kissinger'ın ABD tarihindeki en tartışmalı dışişleri bakanı olarak anılmasına da sebep olmuştur.

”

Kasım 2023'te hayatını kaybeden Henry Kissinger, ABD'nin en etkili ve tanınmış diplomatı olarak anılmaktadır. Soğuk Savaş döneminde ABD'nin önce Ulusal Güvenlik Danışmanı daha sonra ise Dışişleri Bakanı olarak görev yapan Kissinger, Vietnam Savaşı'nın sona erdirilmesi ve Çin'le diplomatik ilişkilerin yeniden kurulması gibi kritik öneme sahip konularda kilit bir rol oynamıştır. Diplomat olduğu dönemde ABD'nin Ortadoğu politikasına da yön veren Kissinger, 1973 Yom Kippur Savaşı sırasında Arap ülkeleriyle İsrail arasında arabuluculuk yaparak ateşkesin sağlanmasına katkıda bulunmuş, Camp David müzakerelerine öncülük ederek Mısır'la İsrail arasında tarihî bir barış anlaşmasının imzalanmasına zemin hazırlamıştır. Ancak görev yaptığı yıllar boyunca uygulamaya koyduğu birçok politika, Kissinger'ın ABD tarihindeki en tartışmalı dışişleri bakanı olarak anılmasına da sebep olmuştur. Zira *realpolitik* olarak adlandırılan bir dış politika yaklaşımı benimseyen Kissinger, ABD'nin ulusal çıkarlarını korumak için her türlü aracı meşru görmüş ve böylece birçok tartışmalı karara imza atmıştır.

KISSINGER'IN HAYATI

Heinz Alfred Kissinger, 27 Mayıs 1923 tarihinde Almanya'nın Fürth şehrinde Yahudi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Kissinger, ailesiyle birlikte Nazi Almanyası'ndan kaçarak 1938 yılında ABD'ye göç etmiş, Heinz olan ismini Henry olarak değiştirerek 20 yaşında ABD vatandaşı olmuştur.



New York'ta bulunan George Washington Lisesini bitiren Kissinger, 1943 yılında ABD Ordusuna katılmış ve II. Dünya Savaşı'nda Avrupa'da istihbarat subayı olarak görev yapmıştır. Savaştan sonra eğitimini Harvard Üniversitesinde devam ettiren Kissinger, 1950 yılında siyaset bilimi alanında lisans diplomasını almıştır. Kissinger, yüksek lisansını 1951, doktorasını ise 1954 yılında tamamlamış ve sonraki 17 sene boyunca Harvard Üniversitesinde öğretim üyesi olarak görev yapmıştır. Dolayısıyla genel olarak siyaset adamı ve diplomat olarak bilinen Kissinger, uluslararası ilişkiler alanında yazdığı kitaplar sayesinde saygın bir akademisyen unvanına da sahiptir. İki kez evlilik yapan Kissinger iki çocuk babasıdır.

Vietnam Savaşı'nı sona erdirmeyi vadeden Richard Nixon'un 1968 yılında ABD başkanlık seçimlerini kazanması Kissinger'ın dış politika kariyerinin de miladı olarak görülmektedir. Zira Nixon, Kissinger'ı ulusal güvenlik danışmanı olarak atamış, ABD'nin Sovyetler Birliği, Çin ve Vietnam'a yönelik politikalarının oluşturulması konusunda Kissinger'a önemli bir vazife yüklemiştir. Kissinger 1973 yılında ulusal güvenlik danışmanlığı görevine ek olarak dışişleri bakanı olarak da atanmış ve ABD'nin dış politikasını şekillendirmede olağanüstü bir yetkiye sahip olmuştur. Bu yıllarda Kissinger, Vietnam Savaşı'nın sona erdirilmesi, Çin'le diplomatik ilişkilerin tekrar kurulması ve 1973'te patlak veren Arap-İsrail Savaşı'nda ateşkes sağlanması gibi konularda oldukça etkili bir rol oynamıştır.

“**ABD'yle Vietnam arasında uzun yıllar devam eden ve milyonlarca insanın ölümüyle sonuçlanan bu savaşın sona ermesine sağladığı katkılar sebebiyle Henry Kissinger'la Vietnamlı diplomat Le Duc Tho 1973 yılında Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmüşlerdir.**

KISSINGER'IN DİPLOMATİK BAŞARILARI

Henry Kissinger, Nixon yönetiminde görev aldığı 1969 yılından itibaren ABD'nin baş müzakerecisi olarak Kuzey Vietnamlı yetkililerle gizli görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu görüşmeler Ocak 1973'te Fransa'da ABD ve Vietnam arasında Paris Barış Anlaşması'nın imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Böylece Vietnam Savaşı sona ermiş ve ABD birlikleri Vietnam'dan çekilmiştir. ABD'yle Vietnam arasında uzun yıllar devam eden ve milyonlarca insanın ölümüyle sonuçlanan bu savaşın sona ermesine sağladığı katkılar sebebiyle Henry Kissinger'la Vietnamlı diplomat Le Duc Tho 1973 yılında Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmüşlerdir. Ancak Kamboçya'nın ABD tarafından gizlice bombalanmasında oynadığı rol ve Latin Amerika'da yüz binlerce insanın ölümünden sorumlu diktatörleri desteklemesi gibi sebeplerle bu ödülün Kissinger'a verilmesi bir hayli eleştirilmiştir. Öyle ki Vietnamlı diplomat ödülü almayı reddetmiş, Nobel Ödül Komitesinin iki üyesi ise Kissinger'a Nobel verilmesini protesto etmek için istifa etmiştir. Ayrıca New York Times gazetesi

Kissinger'a verilen bu ödülü “Nobel Savaş Ödülü” olarak nitelendirmiştir.

Henry Kissinger, ABD'nin Çin'le ilişkilerini geliştirmek ve normalleştirmek konusunda önemli bir rol oynamıştır. Kissinger, ABD Başkanı Richard Nixon'ın talimatıyla Çin'e yönelik gizli bir diplomatik misyon yürütmüştür. İki ülkenin takımları arasında yapılan masa tenisi müsabakaları sebebiyle “Ping Pong Diplomasisi” olarak adlandırılan bu süreç gizli diplomatik kanalların kullanılmasıyla devam etmiştir. Kissinger, Çin lideri Zhou Enlai ile gizlice buluşarak, iki ülke arasında ilişkilerin normalleştirilmesine yönelik ilk adımları atmıştır. Kissinger'ın gizli diplomasisi sonucunda 1972'de Başkan Nixon resmî olarak Çin'i ziyaret etmiştir. Bu ziyaret, Soğuk Savaş döneminde küresel anlamda birçok dengenin değişmesine neden olan önemli bir gelişme olarak kayda geçmiştir. Zira ABD, Kissinger'ın öncülük ettiği bu müzakereler neticesinde Çin Halk Cumhuriyeti'ni resmen tanımış, Çin'le tam diplomatik ilişkiler kurmuştur. Henry Kissinger'ın Çin ile ABD arasındaki ilişkilerin düzelmesinde oynadığı rol, Soğuk Savaş döneminin en büyük diplomatik başarıları arasında gösterilmektedir. Bu süreç, küresel siyasette büyük bir değişimi simgelemiş ve Çin'le ABD arasındaki ilişkilerin bugünkü hâline gelmesine zemin oluşturmuştur.

Henry Kissinger, Ekim 1973'te Mısır ve Suriye'yle İsrail arasında patlak veren Yom Kippur Savaşı sırasında ve savaşı izleyen süreçte taraflar arasında “mekik diplomasisi” adı verilen diplomatik görüşmeler gerçekleştirmiş, bölgedeki



tansiyonu düşürmeye ve çatışmanın sona erdirilmesine yönelik önemli adımlar atmıştır. Kissinger'ın diplomatik çabalarının bir sonucu olarak, 22 Ekim 1973 tarihinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilen bir kararla ateşkes ilan edilmiştir. Ateşkesin ardından Mısır, Suriye ve İsraili taraflarla görüşmelere devam eden Kissinger, Arap-İsrail çatışmasında yükselen gerilimin düşmesinde kritik bir rol oynamış; İsrail ve Mısır arasında 1979 yılında imzalanan tarihi Camp David Anlaşması'na giden sürecin zeminini hazırlamıştır.

KISSINGER'IN TARTIŞMALI POLİTİKALARI

Soğuk Savaş'ın en çetin yıllarında ABD dış politikasına yön veren Henry Kissinger, uzun yıllar devam eden birçok zorlu krizin aşılmasında başrol oynamış, küresel istikrara katkı sağlayan önemli diplomatik başarılarına imza atmıştır. Bunun yanında Kissinger, bu parlak diplomatik kariyerine gölge düşüren pek çok politikaya da öncülük etmiştir. Kissinger'ın politikaları, genellikle *realpolitik* olarak tanımlanan bir yaklaşımla şekillenmiştir. Söz konusu yaklaşım, uluslararası ilişkilerde ulusal çıkarları her şeyin üstünde tutan,

ahlaki ve etik değerlere önem vermeksizin bu çıkarları korumaya çalışan bir zihniyetin ürünüdür.

Göreve geldiği ilk yıllarda Vietnam Savaşı'na yönelik aldığı tartışmalı kararlar Kissinger'ın en çok eleştirilen politikaları arasında yer almıştır. Kissinger, savaşın sona ermesi için Vietnamlı taraflarla müzakereler gerçekleştirirse de bu müzakereler sırasında gizli operasyonlar yürütmekle ve Vietnam'daki savaş suçlarına göz yummakla suçlanmıştır. Ayrıca, Kissinger'ın Kamboçya ve Laos üzerinde baskı kurmak amacıyla bu ülkelere yönelik gizli hava saldırılarına izin vermesi büyük eleştirilere maruz kalmıştır. Bu gizli operasyonlar, sivilleri etkileyerek geniş alanlarda yıkıma neden olmuş ve uluslararası hukukun ihlali olarak değerlendirilmiştir.

Kissinger'ın Latin Amerika'da uyguladığı politikalar da bir hayli tartışma yaratmıştır. Kissinger, ABD'nin ulusal çıkarları gereği bölgedeki diktatörlüklerin cesaretlendirilmesi gerektiğini savunmuş, demokratik yollarla seçilen liderlere karşı yapılan askeri darbelerle destek vermiştir. Örneğin, ABD yönetimi General Augusto Pinochet'in 1973 yılında Şili Devlet Başkanı Salvador Allende'ye karşı yap-

tığı askerî darbeyi desteklemiş, bu rejimin işlediği insan hakları ihlallerini görmezden gelmiştir. Kissinger 1976'da Arjantin hükûmetine karşı yapılan askerî darbeye de destek vermiştir. Son olarak Kissinger, Arap-İsrail çatışması çerçevesinde yürüttüğü müzakerelerde Filistinlilerin haklarını yok saymakla suçlanmış, Arap devletlerinin çıkarlarını göz ardı ettiği gerekçesiyle yoğun eleştirilerin hedefi olmuştur.

Richard Nixon ve Gerald Ford hükûmetleri bünyesinde ABD dış politikasının zirvesinde yer alan Kissinger'ın diplomatik kariyeri, 1977 yılında Jimmy Carter'ın ABD Başkanı olmasıyla sona ermiştir. Ancak Kissinger, hükûmetteki görevinden ayrıldıktan sonra New York'ta dünyanın en güçlü firmalarına yüksek fiyattan danışmanlık hizmeti veren *Kissinger Associates* adında bir şirket kurmuştur. Yaşamının sonuna kadar siyasi, akademik ve diplomatik alanlarda çalışmalarına devam eden Kissinger, en son Temmuz 2023'te Pekin'e sürpriz bir ziyaret gerçekleştirerek Çin Devlet Başkanı Şi Cinping ile görüşmelerde bulunmuştur. Bu demek oluyor ki Kissinger 100 yaşında bile siyasi konularda ABD'nin en etkili ve sözü dinlenen figürlerinden biri olmaya devam etmiştir. Kissinger'ın danışmanlık şirketi *Kissinger Associates* tarafından yapılan açıklamaya göre, eski diplomat 29 Kasım 2023'te Connecticut'taki evinde hayatını kaybetmiştir. Ölümünün hemen ardından yapılan yorumlar Henry Kissinger'ın etkili olduğu kadar tartışmalı bir diplomat olduğunu bir kez daha göstermiştir. ■

Türkiye'nin Ortadoğu alanındaki en büyük düşünce kuruluşu olan
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

genişleyen ekibi, Ankara ve İstanbul'daki ofisleriyle faaliyetlerini sürdürmektedir. Ortadoğu'daki siyasi, ekonomik ve toplumsal gelişmeleri bölge uzmanları aracılığıyla takip eden ORSAM, saha araştırmalarıyla zenginleştirdiği analiz ve raporlarıyla kamuoyunu bilgilendirmeye devam etmektedir.

Ortadoğu gündemini takip etmek için

www.orsam.org.tr

ve sosyal medya hesaplarımızı inceleyiniz.



www.orsam.org.tr

[f](#) [in](#) [X](#) [v](#) orsamorgtr

ORTADOĞU YAYINLARI

www.ortadoguyayinlari.com

